

PONDEREA STUDIULUI LIMBII ITALIENE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR DIN ROMÂNIA DUPĂ 1948

Veronica Turcuș*

Abstract: *The present study aims, based on some unpublished documents from 1949 due to Italian diplomacy, to reconstruct some sequences from the difficult path of the evolution of Italian studies in Romania under the regime of people's democracy. Promoted especially in the interwar years in the context of the national cultural policy supported by Unified Romania as well as during the Second World War due to the political-military alliances of the moment, the study of the Italian language and literature in Romanian higher education institutions will be considerably restricted after 1948, once with the establishment of the hegemony of the Russian language and literature in the field. The present contribution focuses its attention both on the evolution of Italian studies in the structure of the Universities of Bucharest, Iași and Cluj, as well as on the destiny of the study of the Italian language in the Higher Institutes dedicated to economic sciences or in the Polytechnics, following the perception of Italian diplomacy and the considerations on the subject of the representatives of Italy in Bucharest.*

Keywords: Italian Studies, Romanian higher education, People's democracy, Italian diplomacy.

Transformarea profundă a structurii instituțiilor de învățământ superior din România postbelică s-a produs odată cu adoptarea noii legi a învățământului în august 1948, care impunea caracterul public, laic și uniformizat al sistemului educațional național, consfințind importarea modelului sovietic în domeniu¹. Ca o consecință directă a implementării noii paradigme sunt promovate, pe de o parte, acele limbi străine care conveneau politicului, în special limba rusă², iar pe de altă parte sunt introduse materii precum marxism-leninismul, economia politică sau materialismul dialectic și istoric³. Au sporit astfel numeric, la nivelul întregii țări, catedrele de limba

---

* Cercetător științific I, dr. Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: veronica.turcus@acad-cj.ro; <https://orcid.org/0009-0000-4253-8050>

¹ Decretul nr. 175/2 august 1948 pentru reforma învățământului, „Monitorul Oficial”, a. CXVI, partea I-a, nr. 177, 3 august 1948, p. 6321–6324.

² Conform art. VI al noii legi a învățământului, limba rusă era declarată materie obligatorie de învățământ din clasa a IV-a elementară, astfel încât orice absolvent al celor patru clase obligatorii devenea automat cunoscător al unor noțiuni de limba rusă. Pentru pregătirea specialiștilor necesari predării limbii ruse în școli a fost organizat Institutul Pedagogic „Maxim Gorki”.

³ Loredana Tănăsie, *Anul 1948 și învățământul românesc*, „Memorial 1989. Buletin Științific și de Informare al Asociației Memorialul Revoluției 16–22 decembrie 1989”, Centrul Național de Documentare, Cercetare și Informare Publică despre Revoluția din decembrie 1989, Timișoara, 2014, nr. 2(14), p. 115.

și literatura rusă, mai ales în detrimentul celor de limba și literatura italiană, respectiv germană. Cele din urmă cunoscuseră o notabilă înflorire în special în anii războiului, când sistemul de alianțe politice a determinat aferenta propagandă, cu un accent masiv pe promovarea în România antonesciană a culturii germane, respectiv italiene⁴. În cazul italianisticii, stimularea ei la nivelul de direcție a politicii statale în plan cultural a fost direct legată de personalitatea lui Alexandru Marcu – la momentul respectiv cel mai bun cunoscător al disciplinei în România și unul dintre cei mai asidui promotori ai acesteia –, secretar general al Ministerului Educației Naționale în anii 1940–41, iar de la 4 decembrie 1941, ministru subsecretar de stat al Propagandei Naționale⁵.

Studierea limbii și literaturii italiene la nivel universitar a cunoscut o dinamică particulară din primele decenii ale secolului XX, iar odată cu desăvârșirea României Mari, politica promovată de statul unificat în domeniul cultural – orientată cu precădere spre centrele și culturile latine ale Europei și, mai ales, către Roma, din profunda dorință de legitimare a originii comune în conformitate cu afirmarea principiilor naționale în epocă – nu a făcut altceva decât să favorizeze afirmarea și dezvoltarea italianisticii. La Universitatea din București începuturile au fost legate de numele și activitatea profesorului Ramiro Ortiz, fondator al Seminarului de Limba și Literatura italiană din cadrul Facultății de Litere a amintitei universități. Ramiro Ortiz a pus totodată bazele periodicului de cultură italiană „Roma” (revistă care și-a început apariția în ianuarie 1921), iar în 1924 a contribuit la organizarea Institutului de Cultură Italiană de la București. Activitatea profesorului Ortiz, care a debutat în anul 1909 pe lângă Universitatea bucureșteană⁶, a reprezentat un veritabil pionierat. Treptat, pe măsură ce specializarea în Peninsulă a unui număr tot mai mare de studenți a permis-o⁷ – fie pe lângă facultățile de Litere din Italia în directă legătură cu

⁴ Amintim că, printr-o decizie ministerială din octombrie 1940, a fost stimulat studiul limbii italiene și în învățământul secundar. Astfel limba italiană era introdusă în mod obligatoriu în programa tuturor liceelor teoretice și comerciale de băieți și fete din România, precum și la unele școli normale. În privința învățământului superior, din același an, diplomele de stat eliberate de Universitățile și Școlile de învățământ superior de stat din Italia erau echivalente și recunoscute prin simpla viză a Ministerului Educației Naționale de la București. „Studii Italiene”, VII, 1940, p. 258.

⁵ „Monitorul Oficial”, a. CIX, partea I-a, nr. 289, 5 decembrie 1941, p. 7587; Veronica Turcuș, *Alexandru Marcu. Il destino di un italianista romeno*. Traduzione dal romeno di Cristian Alexandru Damian, Cluj-Napoca, Accademia Romana, Centro di Studi Transilvani, 2009, p. 182.

⁶ Lecția universitară inaugurală a profesorului a fost susținută la 20 noiembrie 1909. Vezi și *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România*, București, 1929; Doina Condrea Derer, *Un secolo di italianistica all'Università di Bucarest*, în vol.: *Un secol de italianistică la București*. Vol. II. *O catedră centenară*, coord. Doina Condrea Derer, București, Edit. Universității din București, 2011, p. 29–40; Corina Anton, *I corsi di Ramiro Ortiz*, în vol.: *Un secol de italianistică la București*. Vol. II, p. 41–50.

⁷ Semnificativ rămâne faptul că, dacă în anii 1906–1910 doar 20 de studenți români au frecventat universitățile italiene dintr-un număr de 1.206 de studenți străini, contingentul lor a crescut la 548 în perioada 1926–1927, iar aceasta, raportat la totalul de 2.157 al tinerilor de peste granițele Italiei care studiau în Peninsulă, reprezenta mai mult de un sfert (25,4 %). Ana-Maria Stan, *Reflections upon the Italian Cultural and Literary Presences/Representations in Interwar Romania*, în vol.: *Storia, identità e canoni letterari*, a cura di Ioana Both, Ayşe Saraççıl e Angela Tarantino, Firenze, Firenze University Press, 2013, p. 164–165.

dezvoltarea acolo a romanisticii, fie în cadrele oferite de Școala Română de la Roma, iar după 1930 și de Institutul Istorico-Artistic Român din Veneția – Catedra de Limba și Literatura italiană a Universității bucureștene s-a îmbogățit cu noi specialiști. În perioada 1933–1944 ea a fost ilustrată de personalitatea și s-a bucurat de aportul științific al lui Alexandru Marcu, fost elev al profesorului Ortiz, specializat la începuturile anilor '20 la Florența, iar în anii 1922–24 la Școala Română de la Roma și care devenise conferențiar de limba și literatura italiană în cadrul acesteia încă din anul 1926. Prin contribuția lui Alexandru Marcu, revista de cultură italiană „Roma” va dobândi un caracter științific accentuat, schimbându-și în anul 1934 denumirea în „Studii Italiene”. Catedra de Limba și Literatura italiană de la București a fost ilustrată și de numele unor specialiști precum Anita Belciugățeanu, Nina Façon, Alexandru Balaci, iar în anii interbelici s-a bucurat de colaborarea lui Bruno Manzone (directorul Institutului de Cultură Italiană – transformat în Instituție a statului italian la 21 aprilie 1933 –, care a funcționat și ca lector de Limba și Literatura italiană)⁸. Din 1938, poziția de lector de Limba și Literatura italiană în cadrul Literelor bucureștene va fi ocupată, până în anul 1941, de Umberto Cianciolo⁹; din anul academic 1941–42, lector de italiană va fi Paolo Soldati, iar din anul școlar 1942–43, Lucia Santangelo¹⁰. În anul universitar 1940–41, profesoara Emilia Cutolo și asistentul Leon Diculescu au contribuit la aprofundarea studiului limbii italiene, respectiv a istoriei literaturii italiene în amintita structură de învățământ bucureșteană¹¹. În anii următori, în locul lui Leon Diculescu, devenit profesor la Academia comercială clujeană transferată la Brașov, asistentul Constantin H. Niculescu va contribui la formarea tinerilor italieniști ai Literelor bucureștene, lui alăturându-i-se, din 1942, Mariella Coandă¹². Biblioteca Seminarului de italiană a fost sistematizată cu contribuția unor tineri studioși care vor deveni nume cunoscute în domeniul italianisticii (amintim de la mijlocul anilor '30 pe Constantin H. Niculescu, Alexandru Balaci, Ștefan Crudu, George Lăzărescu, Ion Pătrașcu)¹³.

O etapă importantă pentru studiul limbii italiene în învățământul superior bucureștean a constituit-o anul academic 1940–1941, când la Facultatea de Drept a Universității capitalei a fost înființat un lectorat de Limba și Literatura italiană, acoperit de profesorul Leonardo Salemi. De altfel, profesorul Salemi susținea din același an școlar și lectoratul de Limba și Literatura italiană fondat tot atunci pe lângă Facultatea de Agronomie din București¹⁴.

⁸ Vezi Alexandru Balaci, *Cronologie*, în vol.: *Un secol de italianistică la București*. Vol. II, p. 185–191; Smaranda Bratu Elian, *Un italianista nei contrasti del secolo: Alexandru Balaci*, în vol.: *Un secol de italianistică la București*. Vol. II, p. 192–198; „Studii Italiene”, I, 1934, p. 177; IV, 1937, p. 191; V, 1938, p. 193.

⁹ „Studii Italiene”, VI, 1939, p. 193; VII, 1940, p. 239–240; VIII, 1941, p. 221.

¹⁰ Idem, IX, 1942, p. 219–221; X, 1943, p. 301.

¹¹ Idem, VIII, 1941, p. 221–222.

¹² Idem, IX, 1942, p. 219–221.

¹³ Idem, V, 1938, p. 195; XI, 1942, p. 221; X, 1943, p. 304.

¹⁴ Idem, VIII, 1941, p. 224; IX, 1942, p. 222; X, 1943, p. 305.

La Universitatea din Iași, un moment marcant în afirmarea italianisticii l-a constituit fondarea, în anul 1926, a Catedrei de Limbi Romanice din cadrul Facultății de Litere. Catedra îl avea ca profesor titular pe Iorgu Iordan, care a susținut vreme de două decenii cursul de Istoria literaturii italiene. Cursul său a fost preluat mai apoi de G. Agavrioloaiei, unul dintre foștii săi studenți. Lui Iorgu Iordan i s-au alăturat specialiști italieni precum Augusto Garsia (1929–1931, lectorul insistând pe Istoria literaturii italiene în Evul Mediu), Ermenegildo Lambertenghi (1931–1938, de numele profesorului fiind legată constituirea, în anul academic 1935–1936, a Catedrei de Limba și Literatura italiană la Universitatea din Iași, precum și cursurile dedicate Renașterii și Settecento-ului italian)¹⁵, Giuseppe Petronio (care a ocupat și funcția de director al Institutului Italian de Cultură din Iași în perioada 1938–1943, preocupat mai ales de Duecento-ul și Trecento-ul italian, fondator al revistei anuale ieșene de studii italiene, „Italica”¹⁶), asistenții Giuseppe Luciano Bacci și Liberale Netto, apoi Vincenzo De Ruvo (de amintit contribuția sa, alături de Nicolae Bagdasar, la apariția colecției dedicată marilor gânditori italieni, a căror operă a primit versiunea în limba română, publicată la București în anii 1941–45 – 5 vol.), Ruggero Palmieri (care a contribuit, de altfel, și la stimularea studiului limbii și literaturii spaniole în mediul universitar ieșean)¹⁷, Francesco D’Alessandro. După Al Doilea Război Mondial, cu începere din 1945 și până în anul 1976, profesorul Ștefan Cuciureanu și-a adus contribuția la împărțșirea cunoașterii limbii și literaturii italiene, iar în perioada 1948–1950, profesorul Leon Diculescu¹⁸. Ambii erau foști elevi ai Școlii Române din

¹⁵ În februarie 1934, Senatul Universității din Iași și Consiliul Profesoral al Facultății de Litere de acolo comunicau guvernului italian că au dat aviz favorabil înființării unei Catedre de Limba și Literatura italiană, care urma să fie retribuită de Guvernul Italiei, alături de aceasta urmând să transforme în asistență lectoratul existent, deținut de profesorul Lambertenghi. După transformarea Lectoratului de italiană ieșean în Catedră de Limba și Literatura Italiană, Consiliul profesoral al Literelor de la Universitatea Mihăileană i-a încredințat lui Ermenegildo Lambertenghi, la 27 octombrie 1936, susținerea cursurilor anului academic 1936-1937. Un alt pas important în studierea limbii și literaturii italiene la Universitatea ieșeană a fost făcut la 12 noiembrie 1937, când Consiliul Facultății de Litere a decis ca Limba și Literatura italiană să devină materie obligatorie pentru studenții de la Filologie Modernă, specializarea principală Româna sau Franceza. „Studii italiene”, I, 1934, p. 190; III, 1936, p. 242, 251; IV, 1937, p. 194.

¹⁶ Profesorul a solicitat chiar, la 27 noiembrie 1940, crearea unui lectorat onorific italian pe lângă Universitatea Mihăileană, în cadrul Facultății de Litere. De altfel, apropierea politică în contextul Războiului din Răsărit va determina ca, în aprilie 1943, să fie deschis un Institut de Limbă și Literatură italiană la Facultatea de Litere a Universității ieșene, acum denumită „Cuza Vodă” (în conformitate cu Decretul-Lege nr. 886 din 2 decembrie 1942). Vezi Gheorghe Iacob, *Universitatea din Iași. Repere istorice*, în vol.: *Istoria Universității din Iași*, coord. Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon, Iași, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 1–43.

¹⁷ Pe linia deschisă de studiul romanisticii în mediul universitar de la Iași (vezi, alături de activitatea profesorului Iorgu Iordan, și cea a profesorului Dimitrie Găzdaru, fost elev al Școlii Române de la Roma și apoi director al instituției, care a insistat, în 1935–36, asupra limbii și literaturii spaniole), Ruggero Palmieri va preda, în 1947, un curs de Istoria teatrului spaniol.

¹⁸ Eleonora Cărcăleanu, *80 anni di italianistica presso l’Università „Al. I. Cuza” Iași*, în vol.: *80 anni di italianistica presso l’Università „Al. I. Cuza”, Iași. Atti del Simposio Internazionale di Iași (12–13 maggio 2006)*, a cura di Eleonora Cărcăleanu, Iași, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, p. 9–15.

Roma și în ciuda Cortinei de Fier care se lăsa peste Europa, stânjenind relațiile culturale dintre țările celor două blocuri, în România exista deja o bază de specialiști în domeniu foarte bine pregătiți.

În cadrul noii Universități românești din Cluj s-a pus, încă de timpuriu, problema studierii limbii și literaturii italiene. Încă de la primele reuniuni ale Consiliului profesorilor Facultății de Litere din cadrul Universității românești s-a ridicat chestiunea aducerii unui bun specialist pentru studiul limbii și literaturii italiene (atât lectoratul italian, cât și catedra de limba și literatura italiană, prevăzute în structura instituției încă de la înființare, fiind vacante)¹⁹, iar Alexandru Lapedatu s-a exprimat foarte clar în acest sens. Astfel, în întrunirea Consiliului profesoral al Literelor clujene din data de 11 decembrie 1919, Lapedatu propunea să fie chemat la Cluj pentru a ține un curs profesorul Ramiro Ortiz, iar Consiliul profesorilor a aprobat propunerea în unanimitate²⁰. În cele din urmă va veni la Cluj, ca lector, filologul Giandomenico Serra – format la Universitatea din Torino sub aripa romanistului Matteo Bartoli, anterior profesor la Școala Tehnică din Novara și care funcționase în sistemul educațional din Italia încă din anul 1913 –, la început în calitate de suplinitor al catedrei²¹. Astfel, din anul universitar 1920–1921, Giandomenico Serra a condus Seminarul de Limba italiană al noii structuri universitare transilvănene în calitate de „lettore di lingua italiana e incaricato della storia letteraria italiana”, apoi de profesor titular, punând accent în prelegerile sale pe secolele XVIII–XIX, în special pe literatura noii Italii, fără a neglija însă tradiția începuturilor și evoluțiile Renașterii (prezentând în cursuri separate atât figurile și contribuția unui Dante, Petrarca sau Boccaccio, cât și opera și epoca lui Ariosto, opera lui Tasso sau istoria literaturii italiene moderne, fixându-și atenția asupra lui Manzoni, Leopardi, Carducci, D’Annunzio ori Pascoli)²². Din anul academic 1924–25, Serra a ajuns profesor titular²³, iar din 1926 a devenit profesor permanent la Cluj (profesor titular angajat cu

¹⁹ Pozițiile 22 și 23 din nomenclatorul Facultății de Litere și Filosofie, secțiunea Filologie străină. „Anuarul Universității din Cluj”, Cluj, a. I, 1919–1920, p. 30. Ar mai fi de amintit că, în programa de început a Universității clujene, la Catedra de Istoria Artelor (de asemenea vacantă, și prevăzută a fi suplinită în primul semestru de Vasile Pârvan, iar în al doilea de conferențiarul Coriolan Petran), prima serie de cursuri – cele suplinite de Pârvan – era dedicată Sculpturii italiene a Renașterii. Idem, p. 31.

²⁰ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale [infra: S.J.A.N. Cluj], Fond nr. 798, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj. Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj, Procesele verbale încheiate în ședințele Consiliului profesorilor în anii 1919/20–1923/24, registrul 12, 1919/20, f. 20v.

²¹ Giandomenico Serra a funcționat în învățământul românesc începând de la 1 decembrie 1920. „Anuarul Universității din Cluj”, 1929–1930, p. 163.

²² „Anuarul Universității din Cluj”, 1921–1922, p. 16, 33, 187, 200; 1922–1923, p. 110, 117, 120, 123; 1923–1924, p. 128, 132, 135, 139; 1924–1925, p. 107, 111; 1925/26–1926/27, p. 168; 1927–1928, p. 141, 161, 244; 1928–1929, p. 162–163; 1929–1930, p. 185–186; 1930–1931, p. 192; 1931–1932, p. 211; 1932–1933, p. 211; 1933–1934, p. 218; 1934–35, p. 264; 1935–1936, p. 197; 1936–1937, p. 330–331; 1937–1938, p. 225–226; 1938–1939, p. 246–247.

²³ „Anuarul Universității din Cluj pe anul școlar 1924–25”, Cluj, 1926, p. 7, 99; Otilia Ștefania Damian, *100 anni di italianistica all’Università di Cluj*, „Orizzonti culturali italo-romeni. Orizonturi culturale italo-române. Rivista interculturale bilingue”, a. X, n. 12, dicembre 2020.

contract)²⁴. Odată cu anul universitar 1927–28, Alessandro Favero, doctor în Filosofie al Universității din Milano și doctor în Drept al celei din Torino, a ocupat postul de lector de Limba și Literatura italiană al Universității clujene²⁵. În anul academic 1930–31, activitatea de lector a lui Favero a fost continuată de Mario Ruffini, doctor în Filosofie al Universității din Torino²⁶. Mai apoi, în anul școlar 1931–32, Francesco Anelli (licențiat în Litere și Filosofie la Universitatea din Florența) a supliniit lectoratul de italiană²⁷. Acesta din urmă va funcționa ca lector de italiană până în 1935.

Amintim aici și faptul că limba italiană era studiată, parțial și din perspectivă comparatistă, și în cadrul Seminarului de Filologie Romanică al Universității clujene interbelice, condus de George Giuglea²⁸.

A existat de cele mai multe ori la nivelul corpului profesoral al Facultății de Litere din Cluj tendința de a-și susține proprii săi tineri pregătiți în străinătate în fața unor specialiști din afara țării. Așa a fost și în toamna anului 1935, când la adresa Guvernului italian, transmisă prin consulat, prin care era indicată numirea pe postul de lector de italiană la Facultatea de Litere din Cluj a lui Paolo Mix în locul lui Francesco Anelli, Consiliul profesoral al Literelor clujene a apreciat că, „fiind vorba de postul de lector plătit de către statul român, singură Facultatea are căderea să facă numirea după legile ei de funcționare” și, în consecință, Consiliul profesorilor acesteia recomandase, încă de la 22 iunie, pe filologul Ștefan Pașca pentru acest post, iar Ministerul aprobase numirea²⁹.

Giandomenico Serra a fost secondat în activitatea la catedră, din anul universitar 1935–36, de lectorul Ștefan Pașca, până atunci asistent la Muzeul Limbii Române, specializat în onomastică, fost elev al Școlii Române de la Roma în perioada 1927–29 și care susținea, din 1932, unul dintre seminariile Catedrei de Limba și Literatura română a profesorului Sextil Pușcariu³⁰. Întrucât profesorul

---

²⁴ Până în momentul respectiv Giandomenico Serra era doar detașat la Universitatea clujeană. Vezi „Anuarul Universității din Cluj pe anii școlari 1925/26 și 1926/27”, Cluj, 1928, p. 144.

²⁵ Favero a fost numit lector la Universitatea clujeană la 19 noiembrie 1927 și a ilustrat lectoratul de italiană al Universității clujene până în 1930. „Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj pe anul școlar 1927–28”, Cluj, 1929, p. 144; 1929–1930, p. 166.

²⁶ Idem, 1930–1931, p. 21, 166.

²⁷ Idem, 1931–1932, p. 25, 191.

²⁸ „Anuarul Universității din Cluj anul școlar 1922–23”, Cluj, 1924, p. 121; 1923–1924, p. 143; 1924–1925, p. 106; 1925/26–1926/27, p. 16; 1937–1938, p. 223.

²⁹ S.J.A.N. Cluj, Fond nr. 798, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj, Procesele verbale încheiate în ședințele Consiliului profesorilor în anii 1934/1935–1938/1939, registrul 181, f. 777. În cele din urmă profesorul Paolo Mix va preda italiana la București (la 16 martie 1936, în prezența ministrului Italiei în capitala României, Ugo Sola, au fost inaugurate cursurile de Limbă și Literatură italiană de la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, susținute de Paolo Mix). „Studii Italiene”, III, 1936, p. 252–253.

³⁰ Pașca a funcționat la început ca lector suplinitor de limba italiană, iar ulterior a devenit lectorul de italiană al Facultății de Filosofie și Litere, din anul academic 1936–37 fiind totodată profesor de italiană la Seminarul Pedagogic Universitar. „Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj pe anul școlar 1935–36”, p. 176, 197; 1936–1937, p. 309, 331.

Serra s-a reîntors în Italia la finele anului 1939 pentru a ocupa Catedra de Lingvistică a Universității sarde de la Cagliari³¹, iar Ștefan Pașca, suplinitorul cursului începând din 1 ianuarie 1940³², s-a consacrat ulterior în întregime studiilor de onomastică românească și literaturii române vechi (devenind conferențiar definitiv de onomastică și mai apoi, de la 24 decembrie 1941, profesor titular de Literatura română veche), în perioada în care Facultatea de Filosofie și Litere a Universității clujene s-a aflat în refugiu la Sibiu, Umberto Cianciolo, pasionat eminescolog care și-a creat și un destin personal în România vremii (fiind căsătorit cu poeta Margareta Caranica/Eta Cianciolo, apoi Eta Boeriu, cunoscută specialistă în limba și literatura italiană), a ilustrat studiul limbii și literaturii italiene la Universitatea ardeleană³³. Cursul de Limbă și Literatură italiană a fost predat, din anul academic 1940–41, de profesorul Umberto Cianciolo³⁴. Acesta a suplinit Catedra de Limbă și Literatură italiană în anul 1941–1942, în vreme ce lectoratul era suplinit de Pimen Constantinescu³⁵. Cu anul universitar 1942–43, corpului profesoral care reprezenta italianistica transilvăneană i s-a alăturat, în calitate de lector, Maria Oprean³⁶. Maria Oprean a obținut licența în octombrie 1937, având italiana ca disciplină principală de studiu³⁷ și a fost recomandată de profesorul Serra pentru specializarea la Școala Română de la Roma, unde s-a perfecționat în perioada 1938–39 în studiul filologiei moderne, a limbii și literaturii italiene în general. Tânăra italianistă a fost propusă de Giandomenico Serra pentru a-și continua specializarea în capitala Italiei și în al doilea an de bursă, 1939–40, când Universitatea clujeană susținea, de asemenea, un alt candidat deosebit de promițător, istoricul Ștefan Pascu, recomandat cu căldură în ședințele Consiliului profesoral al Literelor clujene de Ioan Lupaș, dovadă a realei aprecieri de care Maria Oprean se bucura din partea profesorului italian³⁸.

³¹ La Universitatea din Sardinia, profesorul Serra va preda vreme de 14 ani, până în 1953, când a devenit șeful Catedrei de Lingvistică a Universității din Napoli, conducând Institutul de Lingvistică de acolo și contribuind, în 1956, la fondarea revistei institutului, „Quaderni linguistici”. Liviu Onu, *Giandomenico Serra (1885–1958)*, „Studii și Cercetări Lingvistice”, IX, 1958, 3, p. 445–448; var. franceză, „Revue de linguistique”, tom. 4, 1959, nr. 2, p. 279–282.

³² „Studii Italiene”, VII, 1940, p. 241.

³³ „Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu în al doilea an de refugiu 1941–1942”, Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, p. 183–184, 483–484.

³⁴ „Studii Italiene”, VIII, 1941, p. 223.

³⁵ „Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu în al doilea an de refugiu 1941–1942”, p. 512–513.

³⁶ „Studii Italiene”, X, 1943, p. 304.

³⁷ Idem, V, 1938, p. 196.

³⁸ S.J.A.N. Cluj, Fond nr. 798, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj, Procesele verbale încheiate în ședințele Consiliului profesorilor în anii 1934/1935–1938/1939, registrul 181, f. 995 (reuniunea Consiliului din 16 iunie 1939). Detalii asupra episodului în Veronica Turcuș, *Ioan Lupaș și Școala Română de la Roma*, în vol. *Personalități ale Universității Babeș-Bolyai. X. Ioan Lupaș*, volum coord. de Ioan Chirilă și Iuliu-Marius Morariu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2021, p. 109–110.

Semnificativ pentru limbile care erau cultivate în mediul Universității clujene interbelice rămâne și faptul că, la începutul anilor '20, „Buletinul Societății de Științe din Cluj” (publicație a Societății de Științe din Cluj, asociație cristalizată în luna august 1920 prin contopirea a două societăți organizate anterior cu contribuția corpului profesoral al Universității clujene, anume Cercul Naturaliștilor din Dacia Superioară, înființat în decembrie 1919, respectiv Societatea de Științe pure și aplicate, fondată în martie 1920) accepta ca limbi în care erau publicate memoriile sale româna, franceza, italiana, engleza și germana (menționate în ordinea amintită)³⁹. La distanță de mai bine de un deceniu, în anul universitar 1933–34, Regulamentul de funcționare al Oficiului de editură al Universității clujene stipula că lucrările științifice pe care le publică trebuie să fie scrise „fie în limba română, fie în limbile latină, franceză, germană, engleză sau italiană” (în ordinea citată). De asemenea, lucrările acceptate spre publicare trebuiau să fie precedate de un scurt sumar, iar pentru cele românești acesta urma să fie făcut într-una dintre limbile străine enumerate în precedentă⁴⁰. Se observă astfel o preferință mai accentuată acum pentru engleză și germană în defavoarea limbii italiene.

În orice caz, dinamica remarcabilă a italianisticii în România interbelică și a celui de-Al Doilea Război Mondial – reliefată în primul rând de dezvoltarea amintitelor Catedre de Limba și Literatura italiană de la Universitățile din București, Cluj și Iași – a fost puternic afectată de noua politică în sfera învățământului promovată sub oblăduirea ocupantului sovietic. Acest aspect și îngrijorarea factorilor motrici ai diplomației culturale italiene în legătură cu destinul italianisticii în România postbelică odată cu instaurarea regimului de „democrație populară” sunt ogindite și de documentele diplomatice ale autorităților din Peninsula din a doua jumătate a anului 1948 și din primele luni ale lui 1949. Surprinzând prefacerile profunde și cu evident substrat ideologic prin care trecea învățământul superior românesc, diplomația italiană înregistra punctual și transmitea la Roma situația exactă a catedrelor, conferințelor și lectoratelor de limba și literatura italiană, sperând în menținerea realizărilor precedente și în continuare. În legătură cu studiul limbii și literaturii italiene din cele trei Universități ale țării, un raport din 19 ianuarie 1949 al directorului Institutului de Cultură Italiană din București, Bruno Manzone, – prezentat Legației Italiei din capitala României pentru a fi transmis mai departe în centrală⁴¹ – indica menținerea amintitei discipline de învățământ, însă în condiții mult mai vitrege (vezi doc. nr. 1 din anexă). În primul rând, așa cum rezulta din noile regulamente ale Facultăților de Filologie de la Universitățile din București, Cluj și Iași care fuseseră publicate recent în „Monitorul Oficial” și care cuprindeau norme cu caracter uniformizator pentru întreg sistemul universitar românesc – în precedentă marcat de particularități consfințite prin autonomia universitară, chiar dacă regimurile autoritare

³⁹ „Anuarul Universității din Cluj pe anul școlar 1921–22”, Cluj, 1923, p. 214–215.

⁴⁰ Idem, 1933–1934, p. 58.

⁴¹ Trimis de Legația italiană de la București la Roma în data de 25 ianuarie 1949 (vezi doc. nr. 2 din anexă).

sau dictatoriale precedente au încercat o anumită nivelare în domeniu (vezi Legea „raționalizării” din noiembrie 1938, asupra dispozițiilor căreia s-a revenit însă în 1942 etc.) –, vechile catedre destinate fiecare studiului unei limbi și literaturi moderne (franceză, germană, engleză, italiană) dispăruseră ca entități de sine stătătoare sub umbrela uniformizatoare a unei Catedre de Filologie modernă. Limba și literatura rusă, în schimb, avea alocată o catedră proprie, dovadă a noului rol pe care urma să îl joace în învățământul și cultura română a anilor ‘50, substituind mai generala Catedră de Slavistică interbelică. Celelalte discipline care erau studiate în cadrul Facultăților de Filologie ale Universităților țării erau grupate – în funcție de importanța lor în optica politicii noului regim în sfera învățământului – fie în cadrul unor catedre specifice, fie se bucurau de o catedră de sine stătătoare. Spre exemplu, existau în cadrul fiecărei Facultăți de Filologie din țară catedre de sine stătătoare de Filologie română, respectiv de Literatură română, însă nu cu nuanțarea interbelică sau din anii războiului, când ființaseră în universitățile țării, în cadrul Facultăților de Filosofie și Litere, catedre de Literatură română veche, de Istoria literaturii române moderne, de asemenea catedre de Limbi romanice sau de Filologie romanică, acum considerate inoportune de ocupantul sovietic, care urmărea sublinierea elementelor slave în plan lingvistic, istoric și cultural. De asemenea, vechile catedre de Limba și literatura greacă, respectiv Limba și literatura latină, erau organizate într-o catedră unică de Filologie clasică. Catedre de sine stătătoare erau acum alocate studierii disciplinelor Istoria românilor, respectiv Istoriei universale, Psihologiei, Pedagogiei, în vreme ce alte materii străine studiului filologic și literar precum Marxism-leninismul, Economia politică sau Materialismul dialectic și istoric se bucurau, spre deosebire de studiul limbilor moderne contopit în cadrele restrânse ale aceleiași catedre, de un studiu „aprofundat” în structuri distincte pentru fiecare, ceea ce echilibra numeric, în mod nefericit și contrar scopului științifico-instructiv al Facultăților de Filologie, structura pe catedre a amintitelor facultăți.

O altă problemă pe care o semnalează trimișii Italiei la București în legătură cu noul destin al italianisticii în Universitățile R.P.R. era legat de personalul didactic însărcinat cu predarea disciplinei. Noul regulament de organizare prevedea astfel ca predarea limbii și literaturii italiene să fie făcută de un profesor, asistat de un conferențiar și de lector și asistenți propriu-ziși. Așa cum răzbate din raportul directorului Institutului de Cultură Italiană din București, vacanța posturilor de profesor de limba și literatura italiană de la două dintre Universitățile țării, cea din Cluj și cea din capitală – despre care se estima și că nu vor fi ocupate prea devreme – se datora tocmai lipsei „elementelor” potrivite. Într-adevăr, cu toate că în Universitățile țării se crease o valoroasă școală de italianistică și tinerii specialiști în domeniu erau numeroși și performanți, aceștia se aflau încă la început de drum, iar în condițiile atitudinii specifice a regimului de „democrație populară” față de cetățenii statelor de dincolo de Cortina de Fier (supuși supravegherii organelor represive ale sistemului, cu o libertate de mișcare redusă, în anumite cazuri chiar privați injust de libertate) devenise incompatibil cu regimul tocmai sistemul

lectorului italian, al profesorului madrelingua care să asigure înalta calitate a studiilor în domeniu. Amintim aici că în întreaga perioadă interbelică, titularii catedrelor de Limba și literatura italiană fuseseră vorbitori nativi ai limbii, cu excepția catedrei bucureștene, ilustrată de la mijlocul anilor '30 de remarcabilul italianist Alexandru Marcu, cu aprofundate studii în domeniu la Florența și Roma și aceasta cu toate că profesorii universităților discutaseră și în interbelic dacă era oportun să mențină un număr sporit de specialiști italieni sau să introducă într-o proporție mai mare cadre autohtone specializate în Peninsula. În plus, politica de epurări promovată de noul regim de inspirație moscovită a diminuat considerabil numărul specialiștilor nu numai în domeniul filologic și literar, dar și în întreg ansamblul disciplinelor umaniste, cele dintâi supuse asaltului ideologizării forțate. Așadar diplomația italiană înregistra tocmai lipsa de specialiști cu o îndelungată experiență în domeniu, alături de prezența unor mai tineri italieniști nevoiți să suplinească amintitele posturi universitare de prim rang. Astfel, doar la Facultatea de Filologie din Iași postul de profesor a fost ocupat de Leon Diculescu, care până în anul universitar 1947–48 fusese titular al Catedrei de Limba și Corespondența comercială italiană de pe lângă fosta Academie de Studii Comerciale de la Brașov. La Universitatea din București fusese numit conferențiar pentru susținerea disciplinei Alexandru Balaci, în vreme ce suplinirea postului de profesor de Limba și Literatura italiană la Cluj era încredințată Mariei Opreanu. De asemenea, reprezentanții Italiei la București înregistrau și faptul că în deceniile precedente reușise să se formeze un grup consistent de tineri profesori români de italiană, din rândul cărora fuseseră selectați deja diverșii asistenți universitari de specialitate la cele trei Facultăți de Filologie ale țării.

În raportul asupra studiului limbii și literaturii italiene în cadrul celorlalte institute de învățământ superior din R.P.R. la începutul anului 1949, directorul Institutului de Cultură Italiană din București transmitea cu o relativă îngrijorare că situația nu fusese încă limpezită în ceea ce privea Institutele de Științe Economice și Planificare, structuri în care fuseseră transformate vechile Academii Comerciale de la București și Brașov⁴². Diplomatul italian își exprima însă speranța că studiul limbii italiene va fi păstrat și în amintitele instituții și preciza că, aparent, și în aceste din urmă institute urma să fie adoptată soluția unei catedre unice destinată Limbilor moderne, în care fiecare dintre limbile incluse în programă vor fi predate de câte un lector. Același lucru îl putea raporta și cu privire la studiul limbii italiene în Institutele politehnice de la București, Timișoara și Iași, cu mențiunea că până în momentul respectiv pentru fiecare dintre acestea fusese prevăzută doar o catedră generică de Limbi moderne, fără a fi făcute precizări asupra disciplinelor incluse.

---

⁴² De reținut că un al treilea astfel de Institut fusese creat și la Iași în 1948, odată cu reforma învățământului. Vezi Decizia Ministerului Învățământului Public nr. 263.327/25 octombrie 1948, „Monitorul Oficial”, a. CXVI, partea I, nr. 249, 26 octombrie 1948, p. 8524.

În legătură cu istoricul studierii limbilor moderne în fiecare dintre cele cinci instituții mai sus menționate se cuvin făcute unele precizări. Pentru Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București rămâne important faptul că, încă de la fondare, limba italiană constituia o disciplină de studiu în cadrul instituției. Astfel, decretul regal de înființare din 1913⁴³, care stabilea constituirea Academiei pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului, direcțiunea Comerțului, enumera Corespondența și convorbirea italiană în rândul materiilor care urmau a fi predate, în total 31 (vezi art. 3). Este adevărat că respectiva disciplină avea numărul de ordine 27 în listă, fiind precedată de Corespondența și convorbirea franceză, de cea germană și de cea engleză și urmată de Corespondența și convorbirea greacă modernă, respectiv rusă, bulgară și sârbă, însă art. 4 al decretului venea cu o precizare extrem de importantă pentru rolul care avea să fie alocat de la început Corespondenței și convorbirii italiene în instituție. Astfel art. 4 al decretului de înființare al Academiei comerciale din București stabilea clar că „Dintre limbile străine sunt obligatorii: Corespondența și convorbirea franceză, germană și italiană, cât și – după alegerea studentului – a uneia dintre limbile: engleză, rusă, greacă modernă, bulgară sau sârbă”. Limbile străine obligatorii erau studiate, la început, în toți cei trei ani ai programei, așa cum indica Regulamentul pentru organizarea și administrarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din 1913 (art. 70)⁴⁴. Începând cu toamna anului 1913, și-au preluat funcțiile profesorii care urmau să le predea. Vasile Stoicovici, licențiat în Drept la Paris și absolvent al Școlii de Înalte Studii Comerciale și Industriale din capitala Franței a fost numit conferențiar cu titlu provizoriu la Catedra de Corespondență și convorbire comercială în limba franceză, prin decizie ministerială, la 20 noiembrie 1913, ulterior devenind, prin decret regal, conferențiar definitiv (din 1919) și profesor definitiv (din noiembrie 1921) al Academiei. Și pentru limba germană s-a găsit repede o soluție, Konrad Richter – doctor în Filosofie al Universității din Berlin și conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București – fiind angajat prin contract cu Consiliul General al Academiei comerciale bucureștene, încheiat la 25 octombrie 1913, pe postul de conferențiar temporar la Catedra de Corespondență și convorbire în limba germană. Activitatea acestuia a fost continuată apoi de I. V. Pătrășcanu. La 20 februarie 1915, prin Decretul Regal nr. 420, economistul Eugen Porn a fost numit conferențiar definitiv la Catedra de Corespondență și convorbire în limba italiană⁴⁵.

⁴³ Decretul Regal de înființare nr. 2.978 din 6 aprilie 1913, „Monitorul Oficial”, nr. 12, 13 aprilie 1913.

⁴⁴ Regulamentul pentru organizarea și administrarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, promulgat prin Decretul Regal nr. 5.498 din 30 august 1913, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 128, 1 septembrie 1913. Vezi și Mihai Korca, *Un secol de design curricular în învățământul superior comercial din România*, București, Edit. ASE, 2019, p. 30–32.

⁴⁵ Vezi pe temă Ion Vorovenci, *Istoria Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale (1913–1947)*, București, Edit. ASE, 2010; Ion Gh. Roșca, *Istoria Palatului Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale și oamenii ei*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, Edit. ASE, 2013, p. 20, 24–25.

Acesta va consacra, de-a lungul anilor '20, numeroase studii de specialitate relațiilor comerciale dintre România și Italia⁴⁶. Este drept că, în raport cu optimismul începuturilor, rolul limbii italiene a diminuat⁴⁷, în sensul că ea a devenit, treptat, o materie la alegere. Regulamentul de organizare și administrare al Academiei Comerciale bucureștene a fost amendat succesiv, în noiembrie 1919 și august 1921⁴⁸, iar în noiembrie 1927 a fost adoptat un nou regulament. Din anul 1927 curriculumul va cuprinde doar obligativitatea studierii a două limbi străine (care puteau fi alese în anul întâi), față de oferta inițială de a asigura absolventului comunicare orală de specialitate și corespondență comercială în patru limbi străine (trei obligatorii și una la alegere)⁴⁹. Această situație a continuat pe tot parcursul anilor '30, fie că a fost vorba de perioada sistemului de studii trienal, fie că s-a trecut apoi, progresiv, la cei patru ani de instruire. O modificare curriculară apare odată cu promoția 1938–1942, când, în toți cei patru ani de pregătire, limbile străine erau studiate astfel: Corespondența și convorbirea franceză sau, la alegere, italiană; respectiv, ca a doua limbă străină, Corespondența și convorbirea germană sau, la alegere, engleză, opțiunea fiind exprimată în anul I⁵⁰. Cursul de Limba și Literatura italiană era susținut de profesorii Carlo Perussi (titular al cursului) și Alexandru Marcu (până în anul academic 1937–38), avându-l ca asistent pe Dragoș Vrânceanu. Trebuie remarcată creșterea progresivă a numărului de studenți ai cursului la finele anilor '30 (de la 910 în 1938–39, la 1031 în 1939–40)⁵¹. Din anul academic 1940–1941, la studiul limbii italiene în cadrul Academiei Comerciale bucureștene și-au adus contribuția și lectorii Vincenzo de Ruvo și Emilia Cutolo⁵².

---

⁴⁶ Contribuții apărute în publicația bucureșteană „Analele economice și statistice. Revistă lunară (inițial Analele statistice și economice)”, respectiv, în „Corespondență economică” ori în lucrări și periodice italiene (*La Romania Economica nel 1926*, Roma, Ediz. „La Rassegna dell’Est”, 1926; „La Rassegna dell’Est. Rivista mens. di Studi Economici”, Roma; „Rassegna dell’Europa Mediorientale” etc.). Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, *Italia-România. O Bibliografie cât o istorie. Bibliografie selectivă. În Amintirea Academicianului Nicolae Edroiu*, Cluj-Napoca, Edit. Școala Ardeleană, 2020, p. 488, 624.

⁴⁷ În raport cu programa începuturilor, funcțională în anii 1913–1918, cu începere de la promoția 1919–1922 limbile străine erau studiate într-o pondere diversă în cei trei ani de studiu: în anul I erau predate Corespondența și convorbirea franceză, engleză și germană, iar în anii al II-lea și al III-lea, Corespondența și convorbirea franceză, engleză, germană și italiană. M. Korka, *op. cit.*, p. 77–81.

⁴⁸ Vezi Decretul nr. 4718/10 noiembrie 1919 („Monitorul Oficial”, nr. 166, 12 noiembrie 1919) și Decretul Regal nr. 3595 bis din 19 august 1921 („Monitorul Oficial”, nr. 110, 19 august 1921).

⁴⁹ Regulamentul pentru organizarea și administrarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, aprobat prin Decretul Regal nr. 3287 din 17 noiembrie 1927; M. Korka, *op. cit.*, p. 37–38; Ion Gh. Roșca, *Aventura programelor de studii*, București, Edit. ASE, 2013, p. 17.

⁵⁰ M. Korka, *op. cit.*, p. 77–83.

⁵¹ „Studii Italiene”, IV, 1937, p. 194; V, 1938, p. 197; VI, 1939, p. 196; VII, 1940, p. 242.

⁵² Idem, VIII, 1941, p. 223; IX, 1942, p. 222; X, 1943, p. 304.

De reținut că în anul 1947, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București a fuzionat cu Academia de Studii Cooperatiste⁵³, luând ființă Academia de Științe Comerciale și Cooperatiste. Noua Academie avea o structură binară, fiind constituită din Facultatea de Științe Comerciale și Facultatea de Științe Cooperatiste, care reprezentau, în fond, cele două foste instituții de învățământ superior care au fuzionat, ele păstrându-și secțiunile anterioare⁵⁴. Prin legea de constituire a noii Academii, contrasemnată de miniștrii de atunci ai Educației Naționale și Justiției, Ștefan Voitec, respectiv Lucrețiu Pătrășcanu, se stabileau totodată materiile de învățământ pentru fiecare dintre cele două facultăți componente, precum și numărul de cadre aferente. În raport cu ceea ce se studiaseră vreme de două decenii în domeniu apăreau o serie de discipline care indicau clar noua paradigmă politico-ideologică aplicată României. Astfel printre cele 27 de materii de învățământ ale Facultății de Științe Comerciale, predate prin intermediul a 25 de catedre și 15 conferințe, apăreau discipline precum Economia planificată sau Limba și corespondența comercială rusă. Aceasta din urmă, chiar dacă penultima în nomenclator, avea alocate atât o catedră, cât și o conferință, poziție de care se mai bucurau doar Limba și corespondența comercială franceză, respectiv engleză. Limba și corespondența comercială germană, respectiv cea italiană nu aveau catedre, doar câte o conferință fiecare. Rămâne însă semnificativ faptul că, în lista materiilor care urmau a fi predate la noua Academie din toamna anului 1947, italiana își conserva locul alocat încă de la fondare, fiind consemnată după franceză și germană și chiar înaintea englezei, ceea ce a indus, fără îndoială, diplomația italiană să își păstreze până în ultimul moment speranța că aceasta va mai constitui materie de studiu în cadrul Institutelor de Științe Economice și Planificare după 1948. În ce privește cealaltă secțiune a Academiei, anume Facultatea de Științe Cooperatiste, amintim că în programa sa – structurată pe 26 de materii organizate în 18 catedre și 24 de conferințe – erau, de asemenea, introduse discipline precum Economia planificată, Legislație muncitorească și asigurări sociale sau Limba rusă. Aceasta din urmă se afla pe ultimul loc pe listă, însă îi erau repartizate atât o catedră, cât și o conferință, la fel ca limbii engleze. Limba franceză avea doar două conferințe și germana numai una. În ceea ce privește italiana, aceasta continua să se afle în structura curriculară cu o conferință, însă locul ei pe listă se păstra după franceză și germană, tot înaintea englezei⁵⁵.

⁵³ Instituția fusese constituită cu respectiva denumire în anul 1946 (cfr. Legii nr. 707/1946 și Decretului nr. 2700/2 septembrie 1946) pe baza Școlii Superioare de Studii Cooperatiste fondată în 1919 (cf. Decretului-lege din 3 ianuarie 1919 privind înființarea Casei Centrale a Cooperăției), organizată din inițiativa profesorului Ion Răducanu.

⁵⁴ *Academia de Studii Economice din București. Un secol de existență*, coord. Pavel Năstase, Ion Gh. Roșca, București, Edit. ASE, 2013, p. 9, 16–17; Emil Răcilă, *Studii și documente privind Academia de Studii Economice. 1913–1993*, vol. I, București, 1993, p. 302–303.

⁵⁵ Vezi Legea nr. 299 pentru reorganizarea și transformarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale și a Academiei de Studii Cooperatiste din București în „Academie de Științe Comerciale și Cooperatiste”, din 7 august 1947, promulgată la 15 august 1947, „Monitorul Oficial”, nr. 189, 18 august 1947, p. 7431–7435, mai ales p. 7434–7435.

Academia de Științe Comerciale și Cooperatiste s-a bucurat de o existență efemeră întrucât, consecință a reformei învățământului din 1948⁵⁶, a fost transformată în Institut de Științe Economice și Planificare (I.S.E.P.)⁵⁷. Institutul era structurat pe trei facultăți: Economie generală (cu o durată de patru ani), Planificare și administrare economică (structurată pe trei secții – Secția Industrială, Secția Agrară-silvică și Secția Comerțului –, toate cu un program trienal de studii), respectiv Finanțe și credit (cu două secții – Finanțele Administrației de Stat, respectiv Finanțele întreprinderilor –, având trei ani de pregătire a specialiștilor în domeniu), iar o primă consecință a degradării poziției sale în învățământul superior românesc a fost pierderea⁵⁸ vreme de doi ani a dreptului de acordare a doctoratului (redobândit în 1950). Procesul de sovietizare a educației și culturii române a afectat profund și structura studiilor în domeniul științelor economice din România, atât la nivel preuniversitar cât și la nivelul pregătirii superioare. Se puna accentul pe introducerea unor materii noi obligatorii precum Marxism-leninismul, Istoria U.R.S.S., Geografia U.R.S.S., iar limba rusă devenea la rândul său disciplină obligatorie de studiu. Pregătirea superioară în științe economice semnifica în România vremii, până pe la începutul anilor '60, studierea obligatorie a Istoriei U.R.S.S. și a Geografiei U.R.S.S., în vreme ce nu se preda vreo materie privitoare la istoria sau geografia României. Dacă la nivel curricular erau introduse în Institutele de Științe Economice și de Planificare o serie de discipline cu conținut ideologic pronunțat (Marxism-leninism, Materialism dialectic și materialism

⁵⁶ Decretul nr. 175/2 august 1948 pentru reforma învățământului, „Monitorul Oficial”, nr. 177, 3 august 1948, art. 16 („Învățământul superior are două categorii de instituții: a) Universități și politehnici; b) Institute de învățământ superior”) și art. 18 („Institutele de învățământ superior depind fie de Ministerul Învățământului Public, fie de ministerele de resort, în condițiunile art. 14 din prezenta lege și au menirea să creeze în primul rând cadre superioare de specialiști destinați producției ca: ingineri, agronomi, medici etc., precum și profesori pentru învățământul mediu. Durata studiilor în institutele de învățământ superior este de 3–4 ani”).

⁵⁷ Decizia Ministerului Învățământului Public dată pe baza Decretului-lege nr. 312/1948 privind reglementarea unor norme tranzitorii în legătură cu funcționarea unor instituții de învățământ superior, „Monitorul Oficial”, nr. 261, 9 noiembrie 1948. Institutul a funcționat din 1948, cu începere din anul 1952 adăugându-i-se numele „V.I. Lenin”. Denumirea a fost schimbată doar în 1958, când structura a primit titulatura Institutul de Științe Economice „V.I. Lenin”. *Academia de Studii Economice din București. Un secol de existență*, p. 18, 20.

⁵⁸ Decretul nr. 175/2 august 1948, art. 22 („Numai universitățile și politehnicile pot conferi titlul de doctor”). Se va reveni asupra problemei prin Decizia Ministerului Învățământului nr. 263.327/25 octombrie 1948, semnată de ministrul Gheorghe Vasilechi, „Monitorul Oficial”, a. CXVI, nr. 249, 26 octombrie 1948, p. 8525, care preciza mai pe larg care dintre Institutele superioare de învățământ pot organiza, alături de universități, cursurile de pregătire doctorală cu o durată de 3 ani. Între acestea, alături de cele politehnice sunt trecute, însă selectiv, și alte institute din țară. În domeniul Științelor economice, doar Institutul de Științe Economice și Planificare din București (care mai păstra pregătirea de 4 ani doar la Facultatea de Economie generală) putea organiza cursuri de doctorat întinse pe 3 ani, celelalte două, din Brașov și Iași (care, de altfel, aveau o durată a studiilor de numai trei ani) neavând acest drept. La fel, cursurile doctorale se concentrău în capitală și pentru domeniul Artelor (putea organiza studii doctorale doar Institutul de Artă din București) sau al Zootehniei și medicinei veterinare (organiza cursuri doctorale numai Institutul de Zootehnie și Medicină veterinară din București). Pentru structura I.S.E.P.-urilor vezi Idem, p. 8524.

istoric, Economie politică și sistemul de economie politică, axat pe economia politică a societății socialiste, Istoria economiei politice, cu accent pe critica gândirii economice din perspectivă marxist-leninistă, Istoria vieții economice, Studiul problemelor muncitorești) sau o serie de discipline legate de planificarea socialistă (Teoria și tehnica planificării, industriale și comerciale, Economia și planificarea financiară, Economia și planificarea agrară), iar studiul diverselor ramuri de Drept era înlocuit cu materia unică Bazele Dreptului Român, pregătirea lingvistică a absolvenților a suferit, la rândul său, modificări semnificative. Pe de o parte a fost suprimat studiul Corespondenței comerciale în limba română (prevăzut la început, eliminat în perioada 1919–1926 și apoi reintrodus în 1927), iar limba rusă a devenit disciplină obligatorie pe parcursul primilor trei ani de studiu. Italiana a fost, în schimb, eliminată din programă, o a doua limbă de circulație internațională și respectiva corespondență comercială fiind studiată ca disciplină la alegere în primii doi ani de facultate (opțiunile erau engleza, franceza sau germana)⁵⁹.

Așadar structurate prin lege la finele lunii octombrie 1948, I.S.E.P.-urile au primit regulamentul de funcționare câteva luni mai târziu, diplomația italiană înregistrând punctual dispozițiile în domeniu. Astfel, în 5 martie 1949, trimisul Italiei la București, baronul sicilian Michele Scammacca del Murgo e di Agnone înștiința atât Direcția Generală Relații Culturale, cât și cea destinată Afacerilor politice din Ministerul Afacerilor Externe de la Roma că, prin noul regulament de funcționare al Institutelor de Științe Economice și de Planificare, studiul limbii italiene fusese suprimat în toate cele trei instituții care erau prevăzute prin Decizia Ministerului Învățământului nr. 263.327/25 octombrie 1948, anume la București, Brașov și Iași (doc. nr. 2 din anexă). Pentru detalii, ministrul italian la București anexa raportul alcătuit în data de 2 martie 1949 de directorul Institutului de Cultură Italiană din capitala României, Bruno Manzone, care venea cu precizări asupra materiilor predate în amintitele Institute de studii superioare (doc. nr. 3 din anexă). Externele italiene erau astfel informate asupra organizării pe trei facultăți a I.S.E.P.-urilor (Economie generală, Planificare, respectiv Finanțe și Credit), și asupra noii orientări a disciplinelor de studiu, cele dintâi menționate de diplomatul italian fiind Marxism-leninismul, Materialismul dialectic și istoric sau Economia politică. Neinsistând asupra materiilor strict alocate științelor economice, pe care doar le enumeră, directorul Institutului de Cultură Italiană din București își concentrează atenția către studiul limbilor moderne în amintitele institute, precizând că era încă prevăzut studiul Limbii și literaturii române – până la urmă însă foarte utila disciplină a Corespondenței comerciale în limba română din cadrul vechii Facultăți de Comerț, devenită acum secție a Facultății de Planificare și administrare economică, a fost suspendată – și că studierea limbii ruse devenea obligatorie. Pentru a doua limbă de circulație internațională care urma să fie studiată pe lângă rusă, Manzone preciza Externelor italiene că alegerea avea să fie făcută doar între franceză, germană și engleză.

⁵⁹ M. Korca, *op. cit.*, p. 41–43, 84–87.

În legătură cu completa suprimare a studiului limbii și corespondenței comerciale italiene, care nu mai figura ca materie la alegere, diplomatul italian venea cu explicații suplimentare: decizia de suspendare a studiului limbii italiene fusese luată de noua conducere a Ministerului Instrucțiunii Publice de comun acord cu Ministerul Comerțului și era conformă opiniei, răspândită de altfel la momentul respectiv în numeroase medii academice românești, că limba italiană nu mai avea importanță din punct de vedere practic, al schimburilor comerciale bilaterale. Sesizând evidentul contrast cu volumul schimburilor economice dintre România și Italia înregistrat până în perioada războiului, Manzone reiterea și interesul studenților din anii postbelici pentru această disciplină opțională (doar în capitală, peste 2.000 de studenți ai fostei Academii de Înalte Studii Comerciale și Industriale se înscriau anual să studieze limba italiană)⁶⁰.

De altfel, suprimarea în 1949 a studiului limbii italiene în cadrul I.S.E.P. Brașov submina, la rândul său, o tradiție ceva mai recentă, dar bine consolidată de un deceniu și care maturase, la mijlocul anilor '40, inclusiv formula Institutului de Limbi Moderne organizat în cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale în refugiu la Brașov pentru a optimiza însușirea limbilor de circulație internațională de către absolvenți. O scurtă incursiune în istoricul instituției duce la concluzia că la Academia Comercială din Cluj – instituție cu predare în limba română care și-a inaugurat cursurile la 14 noiembrie 1920 în Transilvania unită cu Vechiul Regat, acum denumită Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale – studiul limbii italiene a fost introdus mult mai târziu, chiar dacă s-a încercat în mod constant asumarea modelului oferit de cealaltă Academie comercială care funcționa în România întregită, cea din capitală⁶¹. La Academia Comercială clujeană, cursurile de limbă și corespondență

---

⁶⁰ Amintim că luna martie 1949 a constituit la nivelul I.S.E.P. București și un moment de turnură în organizarea instituțională. Anton Alexandrescu, primul rector după reforma învățământului din 1948, a condus instituția în perioada decembrie 1948 – martie 1949. Următorii patru ani a fost decan, în 1951 fiind îndepărtat din învățământ. El a fost substituit, în martie 1949, în fruntea Institutului de Științe Economice și Planificare de Vasile Malinschi, format în anii '30 la Academia comercială bucureșteană sub îndrumarea lui Virgil Madgearu și care a funcționat ca profesor de Economie agrară în cadrul instituției. Malinschi a condus instituția în anii 1949–1954, iar din 1955 a devenit membru titular al Academiei Române. *Personalități ale vieții academice economice, 1918–2018*, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 2018, p. 182; Ion Gh. Roșca, Liviu Bogdan Vlad, *Rectorii Academiei de Studii Economice din București*, București, Edit. ASE, 2013, p. 112–120.

⁶¹ Noua instituție ardeleană se bucura de tradiția Academiei Comerciale maghiare din Cluj, organizată din 1901 pe bazele Școlii Comerciale care data din anul 1885 și care fusese fondată la inițiativa Camerei de Comerț și Industrie din localitate. Din anul 1902 funcționa astfel, la Cluj, o Academie Comercială cu predare în limba maghiară, cu două secțiuni (Școala Superioară de Comerț și Cursul academic) și cu un sistem de doi ani de studiu, structura fiind inspirată de modelele funcționale atunci la Viena, Budapesta, Praga sau Bratislava. După Marea Unire, Academia Comercială din Cluj a fost preluată de către Consiliul Dirigent (prin Secretariatul general al Instrucțiunii), profesorul Aurel Ciortea fiind însărcinat cu reorganizarea și conducerea instituției, care a fost apoi trecută în subordinea Ministerului Instrucțiunii Publice. Ajustarea instituției la sistemul legislativ al României Mari s-a produs abia în 1930, când a fost adoptată Legea nr. 16/1930 pentru organizarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj

comercială franceză și germană erau predate încă din primii ani. Cursul de Limba și corespondența comercială franceză a fost suplinit în cel dintâi an academic, 1920–21, de George Oprescu, atunci lector la nou-înființata Universitate românească din Cluj. Din 1921, lui Oprescu i se va alătura un alt profesor al amintitei universități, Theodor Capidan (care a susținut cursuri de corespondență franceză și a funcționat în instituție în anii 1921–1926), iar din 1926 disciplina va fi ilustrată de Eliza Constantinescu-Bagdat. Din anul 1922 un alt profesor al Universității clujene, Constantin Lacea, a fost numit prin decret regal profesor titular de germană la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, care făcea tot mai mulți pași spre adaptarea la regulamentul Academiei bucureștene. Aceasta a însemnat trecerea de la o durată a studiilor de doi ani la cursuri de trei ani, ca în capitală, limbile obligatorii fiind predate în toți anii de studiu. În planul de învățământ al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj pentru anul academic 1924–1925, de exemplu, se studiau, în anul I, Corespondența comercială franceză, engleză, germană și română (trecute în nomenclator în această ordine), în vreme ce Corespondența maghiară avea statut facultativ. În anul al II-lea curriculumul prevedea doar Corespondența comercială română, franceză, engleză și germană (în ordinea amintită), situația repetându-se și pentru al III-lea an de studiu⁶². După 1930, când Academia clujeană își asumă prin lege modelul de organizare al surorii ei mai în vârstă din capitală, limba franceză era

---

și trecerea ei la Ministerul Industriei și Comerțului, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 6, 9 ianuarie 1930. Votată în Senat la 20 decembrie 1929 și în Camera Deputaților la 21 decembrie 1929 și promulgată prin Decretul Regal nr. 4501/31 decembrie 1929, legea prevedea trecerea instituției, cu începere de la 1 ianuarie 1930, în subordinea Ministerului Industriei și Comerțului, direcția Comerțului și confirma numirile profesorilor, agregăților și conferențiarilor definitiv, făcute prin decret regal, dar care aveau ca bază vechea lege maghiară din 1872. Însă cel mai important rămânea faptul că, de la 1 ianuarie 1930, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj „se va organiza și administra după legea promulgată prin decretul regal nr. 2978 din 6 aprilie 1913, cu modificările aduse prin legea promulgată prin Decretul Regal nr. 3595 bis din 19 august 1921 [prin care instituția bucureșteană primea dreptul de organizare a doctoratului] și regulamentul pentru organizarea și administrarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București din 17 noiembrie 1927, cu modificarea din 19 iunie 1928 [care prevedea două niveluri de pregătire: licența, de trei ani, respectiv doctoratul de cel puțin un an], precum și regulamentul pentru anul preparator din 7 noiembrie 1929 [anul preparator, introdus din anul universitar 1929–1930, semnificând trecerea la studiul cvadrienal, va fi integrat din anul academic 1936–1937 în anii de studii]”. Ar mai fi de reținut că, din 1 ianuarie 1935, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București a trecut din subordinea Ministerului Comerțului și al Industriei în cea a Ministerului Instrucțiunii Publice, la fel ca și corespondența ei clujeană (vezi Decretul-lege nr. 2.534, „Monitorul Oficial”, nr. 239/1934). În plus, se cuvine amintit că din 1937 datează prima lege referitoare la învățământul universitar extinsă și la Academia Comerciale, Legea pentru completarea unor dispozițiuni din legea învățământului universitar, consfințindu-se astfel statutul lor de instituții de învățământ superior („Monitorul Oficial”, nr. 69, 24 martie 1937). Vezi și Dragoș Sdrobiș, *Sub trei dictaturi. Note privind legislația învățământului superior din România (1938–1944)*, „Historia Universitatis Iassiensis”, IX, 2018, p. 96.

⁶² *Oeconomica Napocensis 1920–2010*, coord. Dumitru Mățiș, Gheorghe Popescu, Cluj-Napoca, Edit. Imprimeria Ardealul, 2011, p. 25–26.

studiată pe parcursul tuturor celor patru ani, la fel și germana și engleza, doar că se mergea pe sistemul obligativității frecventării a două limbi străine, alegerea fiind făcută în primul an (în conformitate cu regulamentul din 1927). Puteau fi alese și toate trei, dar atunci exista obligativitatea urmării acestor discipline pe parcursul anilor de studiu⁶³. Prin Legea nr. 3.799/ 3 noiembrie 1938 pentru modificarea și completarea legilor privitoare la învățământul superior și special în vederea raționalizării din noiembrie 1938, prima normativă din istoria educației românești care reglementa situația tuturor instituțiilor de învățământ superior (aducând în primul rând modificări semnificative pentru învățământul tehnic superior întrucât Academiiile agronomice din Cluj și București erau integrate Politehnicilor din Timișoara, respectiv București, în cea din urmă „mare Politehnică” – așa cum o anvizaja Mihail Manoilescu un an mai devreme, urmărind concentrarea învățământului tehnic românesc și renunțarea la institutele de științe aplicate de pe lângă universități – fiind cuprinse și institutele tehnice de pe lângă Facultatea de Științe din București, precum și Academia de Arhitectură, în vreme ce Facultatea de Științe Agricole din Chișinău era înglobată în recent înființata Politehnică ieșeană), Academiiile Comerciale din Cluj și din București primesc același număr de catedre. Reglementarea catedrelor prin amintita lege prevedea o catedră la București și una la Cluj pentru Limba și corespondența comercială engleză, la fel pentru cea franceză, germană și italiană. Astfel apare prevăzută pentru Academia comercială clujeană o catedră de limba italiană. În plus, la Academia clujeană este prevăzută și o catedră de Limba și corespondența maghiară, în vreme ce Limba și corespondența română aveau în fiecare dintre cele două academii comerciale ale țării doar câte o conferință⁶⁴. Limba italiană a fost astfel introdusă în programa Academiei comerciale clujene în anul academic 1938–39, cursul fiind predat în anul respectiv de lectorul Ștefan Pașca și constituind o materie de studiu la alegere (în sensul că, după modelul instituției bucureștene, oferta educațională pentru cele două limbi străine obligatorii în toți anii de pregătire era franceza sau italiana, respectiv germana sau engleza, opțiunea fiind exprimată la începutul parcursului studiosului în instituție)⁶⁵. Aurel Decei, fost elev al Școlii Române de la Roma, a funcționat ca lector de italiană la Academia comercială clujeană în anul universitar 1939–1940⁶⁶. Mai apoi,

⁶³ Ana-Maria Stan, *Eliza Constantinescu-Bagdat, portretul unei feministe din lumea academică interbelică*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, tom. XLIX, 2010, p. 249–251; Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Istoricul Academiei de Înalte studii Comerciale și Industriale din Cluj-Brașov (per. 1927/1929–1948)*, vol. II, București, [s.n.], 1984, p. 56–57; Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice, *7 decenii de învățământ superior economic clujean. 1920–1992*, Cluj-Napoca, 1992, p. 15.

⁶⁴ Legea „raționalizării” prevedea un număr total de 19 catedre, atât la București, cât și la Cluj și un număr de 7 conferințe pentru fiecare dintre cele două Academii Comerciale. „Monitorul Oficial”, a. CVI, nr. 257, 4 noiembrie 1938, p. 5206.

⁶⁵ În primul an de introducere al studiului limbii italiene la Academia Comercială clujeană, cursul a fost urmat de 114 studenți. T. Dumitrescu, V. Mircea, *op. cit.*, p. 60; „Studii Italiene”, VI, 1939, p. 196.

⁶⁶ La cursul de italiană al Academiei au fost înscriși, în anul 1939–1940, un număr de 130 de studenți. „Studii Italiene”, VI, 1940, p. 242.

în perioada 1940–1947 – etapă în care instituția a ființat la Brașov în contextul transferării structurilor de învățământ superior din Cluj în diverse orașe transilvănene (Sibiu, Timișoara, Brașov) ca o directă consecință a cedării către Ungaria a Ardealului de Nord – limba italiană a fost înscrisă în curriculumul Academiei comerciale clujene, acum funcțională la Brașov. Cursul de Limba și Literatura italiană a fost predat, în perioada 1940–1944, de profesorul Ruggero Palmieri, asistent fiind Cornelia Mosora din anul universitar 1941–42⁶⁷. Apoi limba italiană și corespondența economică în italiană au fost predate de Leon Diculescu⁶⁸ și de Pimen Constantinescu⁶⁹.

De altfel, menționăm aici că în perioada brașoveană, Academia comercială de la Cluj (acum denumită Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” după ce, de la 1 ianuarie 1931, primise numele de Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Carol al II-lea” din Cluj) s-a bucurat, la nivelul studiului limbilor străine, de contribuția unor profesori reputați, care au elaborat cursurile pentru limbile moderne și relativa corespondență economică în limbi străine. Pentru limba germană amintim numele profesorilor Constantin Lacea, Ion Gherghel, I. Baci. A. Mailat, pentru engleză pe profesorii Ioan Olimpiu Ștefanovici-Svensk și N. Benchea, iar pentru limba franceză pe Eliza Constantinescu-Bagdat, Nicolae N. Condeescu și Ilie Hașeganu. De asemenea, au contribuit la pregătirea economiștilor

⁶⁷ „Studii Italiene”, VIII, 1941, p. 224; IX, 1942, p. 222; X, 1943, p. 304; *Oeconomica Napocensis 1920–2010*, p. 39.

⁶⁸ În perioada în care a funcționat ca profesor la Academia comercială strămutată la Brașov, Leon Diculescu – de asemenea fost elev al lui Ramiro Ortiz și bursier la Școala Română de la Roma în anii 1928–30 – a tipărit *Reforma gândirii lui De Sanctis* (București, Imprimeria Națională, 1942, extras din „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 3/1942); *Critica lui De Sanctis* (Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1942), *Gândirea economică a lui Pareto* („Observatorul social-economic”, publicația Academiei comerciale, nr. 1/1944, Brașov, Tip. Dacia Traiană, 1944); *Risvegli di latinità nella cultura romana. Conferenza tenuta il 16 ottobre 1942 nella Sala Dante Alighieri – Palazzo Firenze – Roma* [din anul 1926 aici își are sediul Societatea „Dante Alighieri”] (Târgoviște, Tip. Ioan Heliade Rădulescu, 1944); *Vittorio Imbriani (Spiritul critic italian în sec. XIX)*, (București, Tip. Bucovina, 1942, extras din „Convorbiri Literare”, iul.–aug. 1942) etc.

⁶⁹ Pimen Constantinescu se numărase printre studenții profesorului Ramiro Ortiz, specializându-se în cadrul Facultății de Litere din București în limba și literatura italiană, filologie romanică și dialectologie, funcționând totodată în calitate de bibliotecar al Seminarului de Limba și Literatura italiană al Universității capitalei. Ulterior, Pimen Constantinescu a desfășurat o activitate didactică în domeniul italianistici în mediul cultural sibian (din anul 1932 fiind profesor la Liceul Comercial de băieți din Sibiu, apoi ocupând Catedra de Limba și Literatura italiană de la Liceul „Gheorghe Lazăr” din localitate). În mediul universitar a funcționat în anii 1941–1947, când a fost cooptat asistent, iar mai apoi conferențiar, la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj-Brașov și la Universitatea clujeană aflată în refugiu la Sibiu. A coordonat activitatea Societății Italo-Române „Italia” (constituită în cadrul Liceului Comercial de băieți din Sibiu la 30 ianuarie 1940), a fondat filiala sibiană a Institutului de Cultură Italiană și a organizat la Sibiu, în 1938, Societatea de lectură „Leonardo da Vinci”, asociație româno-italiană. În planul activității publicistice, literare și științifice amintim că a colaborat la revistele „Roma” și „Studii Italiene”, fondând totodată, în anul 1932, periodicul „Ausonia. Caiete trimestriale de poezie italiană”. Lucian Giura, *Un italianist de prestigiu, Pimen Constantinescu (1905–1973)*, „Tribuna”, Sibiu, 23 aprilie 2023; „Studii Italiene”, I, 1934, p. 181–182; III, 1936, p. 243; VII, 1940, p. 257.

profesorii Octavian Prie, Olimpiu Boitoș și Gheorghe Stoica, cu cursuri în domeniul limbii, literaturii și corespondenței în limba română⁷⁰.

Interesul pentru promovarea limbilor moderne, în special a germanei și limbii italiene a emers pregnant și aici în contextul politic al celui de-Al Doilea Război Mondial, favorizat de sistemul de alianțe al momentului. Astfel profesorul de Contabilitate generală și Contabilitate industrială, Iosif Ioan Gârbacea, rector al instituției vreme de trei luni în perioada 1940-1941, fiind cel care a gestionat în mandatul său strămutarea structurii la Brașov, a publicat în revista de specialitate a Academiei Comerciale clujene, „Observatorul Social-Economic” două studii consacrate modelelor economice german, respectiv italian (*Reglementările contabile germane*, în 1943, respectiv *Influența italiană în contabilitate*, în 1944)⁷¹. De numele unui alt rector al instituției din anii brașoveni, economistul Victor Jinga, se leagă organizarea în cadrul structurii a unui Institut de Limbi Moderne, destinat aprofundării de către viitorii specialiști a studiului limbilor de circulație europeană. Profesor de Economie Politică al Academiei încă din perioada clujeană, Victor Jinga a condus instituția în anii 1942–1944 și a pus de asemenea bazele, în cadrele acesteia, a unui Institut de Cercetări Economice și Sociale, inaugurat în februarie 1943. În același an a fost reluată, tot din inițiativa rectorului, publicarea revistei „Observatorul Social-Economic”, fondată în 1931 dar care își întrerupsese apariția din 1940. Cu Italia și cu știința și cultura acesteia profesorul a avut un raport aparte întrucât, în anii '20, urmase cursurile Institutului de Științe Economice din Veneția, unde și-a susținut și doctoratul, cu o lucrare pe tema reformelor agrare din România. A colaborat și la o serie de publicații italiene („Corriere della Sera” și „Gazzetta di Venezia”), era interesat de gândirea economică italiană⁷² și era perfect conștient de rolul unei pregătiri poliglote în cariera unui economist. Institutul de Limbi Moderne, care avea în vedere și perfecționarea corpului profesoral în domeniu, ocupându-se de chestiuni lingvistice, dar și literatura engleză, franceză, germană sau italiană, a funcționat efectiv în anii 1944–1948, organizarea sa nefiind străină de activitatea profesorului de engleză Ioan Olimpiu Ștefanovici-Svensk, care l-a și condus în perioada respectivă⁷³. Anteproiectele pentru înființarea amintitelor Institute ale Academiei comerciale

⁷⁰ Pe temă vezi „Analele Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale «Regele Mihai I» din Cluj-Brașov”, a. I, 1939–1940, Brașov, Tip. Fondul cărților funciare Cluj, 1941; vol. II, 1941–1944, Brașov; *Anuarul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale Brașov 1947–1948*, Brașov, Tipografia Minerva, 1948; de asemenea, <https://econ.unitbv.ro/ro/despre/descriere-facultate.html>, accesat la 10 mai 2023.

⁷¹ *Leadership academic clujean (1919–2019)*, coord.: Vasile Pușcaș, Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, prefață de Marius Bojiță, studiu introductiv și notă asupra ediției de Vasile Pușcaș, Cluj-Napoca, Edit. Școala Ardeleană, Fundația Transilvania Leaders, 2019, p. 405–406; „Observatorul Social-Economic”, Brașov, ser. II, a. XI, nr. 1 ian.–febr. 1944, p. 22–28.

⁷² Vezi Victor Jinga, *Gândirea economică italiană*, „Observatorul Social-Economic”, ser. II, nr. 4, iulie-august 1943.

⁷³ *Oeconomica Napocensis 1920–2010*, p. 34; *Leadership academic clujean (1919–2019)*, p. 410–411.

brașovene au fost definitive în luna ianuarie 1943. Dacă Institutul de Cercetări Economice și Sociale și-a început concret activitatea la 9 decembrie 1943⁷⁴, statutele Institutului de Limbi Moderne au fost citite și aprobate în cadrul Consiliului Profesoral al Academiei Comerciale brașovene din 23 noiembrie 1943. Ulterior au fost aprobate de Senatul instituției, iar la 6 aprilie 1944 a fost emisă decizia ministerială de constituire a Institutului de Limbi Moderne, profesorul Ștefanovici fiind numit director al noii structuri. Institutul va publica „Revista Institutului de limbi moderne”, precum și „Buletinul Institutului de limbi moderne”⁷⁵.

Studiul limbii italiene s-a păstrat în cadrul Academiei comerciale cu sediul la Brașov inclusiv în anul universitar 1947–1948. Planul de învățământ pentru anul academic respectiv consemna, pentru anul I, III și IV de studiu, între disciplinele predate, și Limba română, Limba franceză, Limba engleză, Limba germană și Limba italiană, iar pentru anul al II-lea doar franceza, engleza, germana și italiana⁷⁶.

Astfel, acestui context încă favorabil studiului limbii italiene în anul academic 1947–48, atât în cadrul structurii destinate studiului științelor economice de la București, cât și în cadrul celei brașovene erau datorate speranțele diplomației culturale italiene, care anvizaja încă, la începutul anului 1949, posibila menținere a disciplinei în programul de studii al noilor I.S.E.P.-uri, predicție care nu s-a mai adevărat. O similară dezamăgire vor înregistra factorii diplomației culturale italiene la București și în legătură cu cultivarea limbii italiene în cadrul Institutelor Politehnice ale țării. Aici italiana fusese introdusă ceva mai târziu, în mod oficial odată cu măsurile luate în anul academic 1940–41, când italianistul Alexandru Marcu a ocupat funcția de secretar general al Ministerului Educației Naționale, fiind înființate lectorate de italiană pe lângă Politehnicile din București și Iași. Și va fi ignorată ca disciplină de învățământ după reorganizarea din domeniu petrecută în 1948–49, limbile străine de circulație internațională care vor fi cultivate în politehnicile țării în anii comunismului fiind engleza, franceza și germana⁷⁷, după ce, vreme de un deceniu, se înregistrase preeminența limbii ruse.

În ceea ce privește învățământul superior tehnic, amintim că tradiția acestuia în capitală datează încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Școala Politehnică din

⁷⁴ I.V.T., *Institutul de Cercetări Socio-Economice de la Brașov*, „Observatorul Social-Economic”, ser. II, a. X, nr. 6, noiembrie-decembrie 1943, p. 670–672.

⁷⁵ Valeria Gîdiu, *Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale Cluj-Brașov 1920–1950*. Rezumatul tezei de doctorat, Cluj-Napoca, 2011, p. 20.

⁷⁶ *Oeconomica Napocensis 1920–2010*, p. 27–28.

⁷⁷ Această structurare disciplinară persistă și astăzi în învățământul limbilor moderne la actualele Universități tehnice din țară, de la Departamentul de Comunicare în Limbi Moderne de la Universitatea Națională de Știință și Tehnologie Politehnica București, la Departamentul de Comunicare și Limbi Străine al Universității Politehnica Timișoara sau la Colectivul de Limbi Străine al Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” din Iași, toate dezvoltate din Catedra de Limbi Moderne a amintitelor instituții de învățământ superior și care sunt axate pe studiul limbilor engleză, franceză și germană.

București a fost însă înființată la 10 iunie 1920⁷⁸ pe structura mai vechii Școli Naționale de Poduri și Șosele, care funcționa din 1881. Școala Politehnică interbelică a capitalei avea o structură pe patru secții (Electromecanică, Construcții, Mine și Metalurgie și Secția Industrială), iar în anul 1938 și-a schimbat denumirea în Politehnica București. În ceea ce privește studiul limbilor străine în cadrul instituției, se cuvine să amintim că franceza și germana au fost de la început studiate. Astfel, în cadrul Școlii de Drumuri și Șosele din București a fost introdus, în anul 1853, un curs de limba franceză pentru ca studenții să poată înțelege cursul predat de inginerul francez Leon Luis Chretien Lalanne, invitat la școala din capitala principatului de domnitorul Barbu Dimitrie Știrbei. Încă din perioada Școlii de Poduri, Șosele și Mine, o programă din anul 1875 prevedea introducerea studiului limbilor franceză și germană, în acest scop fiind numiți, în decembrie anul amintit, și respectivii profesori, Limburg (la germană) și Ioan Filibiliu (la franceză).

După organizarea Școlii Politehnice de la București, accentul va fi pus pe studierea limbilor engleză și germană, care au fost înscrise în curriculumul instituției pe întreg parcursul perioadei interbelice. Din anul 1925, lecțiile de limba engleză erau predate de Zoe Ghețu. Pentru limba germană menționăm numele lui Victor Rogalski, însărcinat din 1926 cu conferința de germană, la amintita disciplină fiind încadrat asistent suplinitor, din 1930, I. V. Pătrășcanu. Pe de altă parte, franceza era considerată neapărat necesară pentru studiul în instituție întrucât, printr-o decizie ministerială din 1933, absolvenții școlii de conductori și ai școlii superioare de arte și meserii se puteau prezenta la concursul de admitere în anul preparator al școlilor politehnice dacă absolviseră școala cu un calificativ superior și dacă treceau cu succes un colochiu de limba română, istorie, geografie, cosmografie, logică și psihologie și un examen scris de limba franceză (Decizia ministerială nr. 12.879/933).

Oricum se cuvine amintit, pentru destinul studierii limbilor moderne în cadrul celor două Școli Politehnice care au ființat în România în întreaga perioadă interbelică (cea de la București și cea de la Timișoara), la care s-a adăugat, de la finele anilor '30, și Școala Politehnică ieșeană, că se punea accent pe engleză și germană. Astfel, Legea „raționalizării” din 1938 prevedea pentru toate cele trei Politehnici ale țării (București, Timișoara și Iași), la nivelul disciplinelor fundamentale care erau comune pentru mai multe facultăți, conferințe de Limba engleză uzuală și Limba germană uzuală (pozițiile 15 și 16 în lista disciplinelor pentru care erau alocate conferințe). Pentru fiecare dintre Politehnici situația era diferită, întrucât la București trebuia să funcționeze atât o conferință de engleză, cât și una de germană, la Iași acestea nu erau prevăzute (de reținut că atunci Politehnica de acolo era încă la începuturile activității sale și multe discipline nu erau clar definite prin lege, care stabilea pentru ea numai

---

⁷⁸ Decretul-lege nr. 2521 din 10 iunie 1920 pentru înființarea și organizarea Școlilor Politehnice din România, „Monitorul Oficial”, nr. 61, 19 iunie 1920. Vezi pe temă Ioan M. Popescu, Ioan Gr. Dumitrache, *Istoria Universității „Politehnica” București (De la „Școala Academicească pentru Științele Filosoficești și Matematicicești”, înființată în anul 1818, de Gheorghe Lazăr, la Universitatea „Politehnica” din București)*, București, Paideia, 2020, p. 67–260.

6 catedre comune și 5 conferințe comune), în vreme ce Politehnicii timișorene îi era alocată doar o conferință de Limba engleză⁷⁹. Legea stipula că din anul școlar 1938–1939 „se vor preda la facultăți și la celelalte școli de învățământ superior și special numai cursurile corespunzătoare catedrelor din tabloul prezentei legi”, oferind totodată soluții pentru profesorii catedrelor desființate (art. 16)⁸⁰. În toamna anului 1942⁸¹, pe baza prevederilor Decretului-lege relativ la organizarea învățământului superior nr. 386/1942⁸², care fixa într-o anexă catedrele și conferințele pentru fiecare instituție, Politehnica bucureșteană avea stabilite cele două conferințe de limbi străine (germană și engleză) în rândul conferințelor comune tuturor facultăților instituției⁸³.

Studiul limbii italiene a fost introdus în cadrul Politehnicii bucureștene din anul universitar 1940–41. Lectoratul de Limba și Literatura italiană atunci creat a fost încredințat profesorului Alessandro de Masi, care susținea și lectoratul de italiană creat în același an pe lângă Facultatea de Științe a Universității capitalei. În anul academic 1941–42, cursul a fost susținut de Alberto Gianola, iar în 1942–43 de Vanio Campagnari⁸⁴. Și la Școala de Arhitectură din București a fost organizat, din 1940, un lectorat de Limba și Literatura italiană, unde preda Vincenzo de Ruvo⁸⁵.

În urma reformei învățământului din 1948, Școala politehnică a capitalei a fost transformată în Institutul Politehnic București, organizat cu patru facultăți⁸⁶, iar în anul universitar 1950–51, programa de studii a instituției înregistra studierea limbii române, respectiv a limbii ruse în cadrul tuturor facultăților structurii de învățământ superior din București, în vreme ce, în anul academic 1953-54, în cadrul Politehnicii bucureștene funcționau Catedra de Limba rusă, respectiv Catedra de Pedagogie și Limba română, studiul limbii ruse fiind perpetuat constant pe parcursul anilor '50⁸⁷. De altfel, anul 1950 a determinat o nouă restrângere a studiului limbilor moderne în structurile de învățământ superior din România vremii.

La Timișoara, noua organizare de matrice sovietică a învățământului tehnic transforma Școala Politehnică interbelică (înființată la 15 noiembrie 1920 prin Decretul Regal nr. 4822 din 11 noiembrie 1920, pe baza Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 3191 din 22 octombrie 1920 și care l-a avut ca prim director pe

⁷⁹ „Monitorul Oficial”, a. CVI, nr. 257, 4 noiembrie 1938, p. 5203–5205.

⁸⁰ Idem, p. 5199.

⁸¹ Decizia ministerială nr. 195906/22 septembrie 1942.

⁸² Publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 118, 23 mai 1942. Legea a fost republicată în „Monitorul Oficial” nr. 274 din 23 noiembrie 1943.

⁸³ Vezi *Universitatea Politehnică București. Pagini de istorie 1816-1981. Istoricul Universității Politehnice din București*, p. 3, 6–7, 19–23, 29 pe <http://promotia70elc.nvn.ro/download/1816-1980%20politehnica.pdf>, accesat la 28 mai 2023.

⁸⁴ „Studii Italiene”, IX, 1942, p. 222; X, 1943, p. 305.

⁸⁵ Idem, VIII, 1941, p. 224; IX, 1942, p. 222; X, 1943, p. 305.

⁸⁶ „Monitorul Oficial”, a. CXVI, nr. 249, 26 octombrie 1948, p. 8523.

⁸⁷ *Universitatea Politehnică București. Pagini de istorie 1816–1981. Istoricul Universității Politehnice din București*, p. 41–45, 51.

matematicianul Traian Lalescu)⁸⁸ în Institut Politehnic⁸⁹. Amintim că Școala Politehnică timișoreană publică „Anuarul Școlii Politehnice”, primul număr fiind tipărit în 1921; de asemenea, tot în 1921 și-a început apariția „Revista Matematică din Timișoara”, fondată din inițiativa profesorului Traian Lalescu; iar din anul 1925 a fost inițiată revista „Bulletin Scientifique de l'École Polytechnique de Timișoara”, publicație a Societății Științifice a Școlii Politehnice din Timișoara, asociație fondată în 1923. Apariția Buletinului a fost decisă încă din ședința Consiliului profesoral al instituției din 5 februarie 1923 și trebuie menționat că în instituție se preferau limbile engleză și germană, iar un loc aparte era acordat francezei; cea din urmă era și limba în care erau, în general, redactate articolele revistei (desigur că în buletin existau și studii scrise în limbile română, germană sau engleză). În localul Școlii Politehnicii timișorene erau însă susținute – încă din anii interbelici – cursuri de Limba Italiană prin contribuția Institutului de Cultură Italiană de la București, condus de Bruno Manzone. Cursurile erau predate de profesorul italian Carlo Morozzo della Rocca și de profesoara S. Manciu⁹⁰.

Dacă în momentul transformării structura de învățământ superior timișoreană funcționa cu trei facultăți, Institutul Politehnic din Timișoara va avea patru, toate cu durata studiilor de patru ani și subdivizate într-un număr de 24 de catedre⁹¹. De reținut că și Buletinul Politehnicii timișorene și-a schimbat denumirea (de la „Bulletin de Science et Technique de la Polytechnique de Timișoara” în 1947–48, la „Buletinul de Știință și Tehnică al Institutului Politehnic Timișoara” pentru 1949, apoi, de la vol. XV, devenind „Buletinul științific și tehnic al Institutului Politehnic Timișoara”), cu articole redactate în limba română și doar cu rezumatele într-o limbă modernă de circulație (erau însă, din nou, folosite franceza sau germana). Introducerea, în cadrul Institutului Politehnic din Timișoara, a unei Catedre de Limbi moderne nu va include italiana. Catedra a asigurat doar predarea limbilor rusă, franceză, engleză și germană, solicitate în contextul politic al epocii⁹².

⁸⁸ O privire generală asupra destinului instituției, în Coleta de Sabata, *Universitatea „Politehnica” Timișoara. Oameni, idei, fapte*, Timișoara, Edit. Excelsior, 1997, 246 p.; *Universitatea „Politehnica” din Timișoara la 80 de ani*, coord.: Coleta de Sabata, Petru Andea, Timișoara, Edit. Politehnica, 2001.

⁸⁹ Politehnica timișoreană a fost condusă în perioada 1947–1949 de chimistul Ilie Murgulescu, ministru al învățământului în repetate rânduri în perioada 1953–63, apoi președinte al Academiei Române și președinte al Marii Adunări Naționale.

⁹⁰ „Studii Italiene”, I, 1934, p. 181.

⁹¹ Decizia Ministerului învățământului nr. 263.327/25 octombrie 1948, „Monitorul Oficial”, a. CXVI, nr. 249, 26 octombrie 1948, p. 8523–8524; Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar nr. 9691, vol. 1, f. 14.

⁹² De reținut că inclusiv în anii postdecembriști, când Catedra de Limbi Moderne a Politehnicii timișorene s-a dezvoltat în Departamentul de Comunicare și Limbi Străine, formarea viitorilor ingineri prin predarea limbilor străine s-a realizat tot pe baza unora dintre limbile moderne devenite deja de tradiție în învățământul tehnic timișorean, anume engleza, franceza și germana. *25 de ani de comunicare și traductologie în Universitatea Politehnica Timișoara. 1993–2018*. Editori Daniel Dejica-Cariș, Gabriel Mugurel Dragomir, Vasile Gherheș, Simona Șimon, Timișoara-București, Edit. Politehnica-Pro Universitaria, 2018, p. 66, 76, 78–80, 199–201.

Școala Politehnică ieșeană interbelică (înființată în 1937 și funcțională de la 1 octombrie 1938, cu un destin complex în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, întrucât a fost strămutată succesiv la Cernăuți, Turnu Severin, Deveselu și București, pentru ca mai apoi să revină la Iași în 1945)⁹³ a fost la rândul său transformată, în 1948, în Institut Politehnic. Programa unitară care era aplicată acestor instituții îi conferea o structură similară celei timișorene (aceleași patru facultăți – Electrotehnică, Mecanică, Chimie industrială și Construcții – cu o durată a studiilor de patru ani și același număr de secții, singura deosebire constând în prezența unei secții de Pielărie, alături de secția de Chimie minerală, în cadrul Facultății de Chimie industrială)⁹⁴. În cadrul instituției fusese introdus din anul academic 1940–1941, la fel ca în cazul Politehnicii bucureștene, un Lectorat de Limba și Literatura italiană, susținut de

⁹³ Chiar dacă tradiția studiilor tehnice superioare în mediul universitar ieșean urca până spre începuturile secolului al XIX-lea, doar la 6 aprilie 1937 era constituită Școala Politehnică ieșeană, un pas important în evoluția învățământului superior tehnic din amintitul centru universitar, întrucât în conformitate cu Legea pentru concentrarea pregătirii inginerilor în școlile politehnice nr. 1.360 din 20 martie 1937, titlul de inginer putea fi acordat doar de școlile politehnice (art. 2 al legii), spre deosebire de situația precedentă, reglementată de Legea pentru organizarea învățământului universitar din 22 aprilie 1932, care stabilea că „Facultățile de Științe ce au organizate secțiuni de știință aplicată, acordă și diplome de inginer universitar și doctor-inginer universitar” (art. 70). De altfel, legea din 1932 prevedea că „Actualele secțiuni de chimie industrială, electrotehnică și chimie agricolă de pe lângă facultățile de științe din București și Iași vor continua să funcționeze pe baza organizării lor actuale până când, prin legea de reorganizare a învățământului tehnic superior, se va concentra întregul învățământ tehnic superior, cuprinzând și secțiunile de mai sus, în Înaltele școli tehnice, care se vor reorganiza în acest scop și în Academii de Înalte studii agricole” (art. 84). Școala Politehnică ieșeană și-a început cu adevărat funcționarea doar în toamna anului 1938, iar primul rector al ei a fost Cristea Otin, profesor de Chimie tehnologică. În contextul celui de-Al Doilea Război Mondial și a înaintării pe Frontul din Răsărit după 22 iunie 1941, Politehnica ieșeană a fost transferată la Cernăuți în toamna anului 1941. Instituției i s-a adăugat și o Facultate de Construcții (Decretul-Lege nr. 989/13 noiembrie 1941, „Monitorul Oficial”, nr. 270), organizată în mai 1942 (cf. „Monitorul Oficial”, nr. 118, 23 mai 1942). Ulterior Școala Politehnică de la Cernăuți a fost evacuată la Turnu Severin, la finele lunii martie 1944, și strămutată, din cauza bombardamentelor, la 23 aprilie 1944, în comuna Deveselu. A fost apoi așezată temporar la București, tot în 1944, iar din 1945 a revenit la Iași, unde și-a redeschis cursurile la 22 mai 1945. Pe temă Mihai Dorin, Gabriel Asandului, *Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași (1813–2013). 200 de ani de la înființarea școlii de inginerie*, Edit. Politehnum, 2013, p. 9–94; Constantin Cloșcă, Mihai Dorin, Cornelia Neagu, *Istoria Învățământului tehnic superior ieșean*, Iași, Edit. „Gh. Asachi”, 1996, p. 73; Gheorghe Nistor, *Bicentenarul învățământului superior tehnic-ingineresc în limba română. 1813–2013. Remember: Gheorghe Asachi*, Simpozionul GEOMAT 2013, Iași, 14–16 noiembrie 2013, publicat sub titlul *Bicentennial Technical and Engineering higher Education in Romanian 1813-2013. Remember: Gheorghe Asachi*, „RevCAD. Journal of Geodesy and Cadastre”, „1 Decembrie 1918” University, Alba Iulia, 15, 2013, p. 7–12; Teodora-Camelia Cristofor, *Cristea Niculescu-Otin – o viață închinată învățământului superior chimic ieșean*, „Acta Musei Tutovensis”, seria Memorialistică, Bârlad, V, 2020, p. 21–32; Decretul Regal nr. 1444 din 20 aprilie 1932, „Monitorul Oficial”, nr. 96, 22 aprilie 1932. A se vedea Legea pentru concentrarea pregătirii inginerilor din 1937 – votată în Senat la 16 martie 1937 și în Adunarea Deputaților la 18 martie 1937 – în „Monitorul Oficial”, nr. 66, 20 martie 1937, p. 2728. De asemenea decretul de înființare al Școlii Politehnice „Gheorghe Asachi” din Iași (decizia ministerială nr. 205. 660 din 3 decembrie 1937), „Monitorul Oficial”, a. CV, nr. 284, 8 decembrie 1937, p. 9370–9371. Pentru Legea „raționalizării”, „Monitorul Oficial”, a. CVI, nr. 257, 4 noiembrie 1938, p. 5197.

⁹⁴ „Monitorul Oficial”, a. CXVI, nr. 249, 26 octombrie 1948, p. 8524.

Giuseppe Luciano Bacci⁹⁵. În anii postbelici, regimul comunist a aplicat aceeași structură unitară studiului limbilor străine și la Institutul politehnic ieșean, aici studiindu-se doar limbile rusă, franceză, germană și engleză. Amintim că, în perioada 1970–90, a funcționat cu statut bine definit în cadrul Institutului Politehnic „Gh. Asachi” din Iași, Catedra de Limbi moderne a Institutului, cu un număr variabil de cadre didactice (între 16 și 30), titulari sau suplinitori, pentru limbile rusă, franceză, engleză, germană și română⁹⁶.

Documentele italiene prezentate în anexă ridică și problema unei eventuale mențineri a studiului limbii italiene în noile Institute de Arte. Amintim aici faptul că din anul universitar 1938–1939 era susținut un curs de Limba și Literatura italiană și la Academia de Muzică și Artă Dramatică din Cluj. Acesta era predat de profesoara Maria Serra, iar în anul academic 1938–39 au fost înscriși 12 studenți⁹⁷. Maria Serra s-a reîntors cu profesorul Giandomenico Serra în Italia la sfârșitul anului 1939, așa că de la 1 ianuarie 1940 cursul a fost susținut de Maria Ciplea, formată din 1936 în Seminarul de italiană al profesorului Serra, de asemenea studioasă a Limbii și Literaturii latine și absolventă a Literelor clujene în anul 1939. Cursul a fost frecventat în 1939–1940 de 15 studenți⁹⁸. În acest context, al unei tradiții legată de învățământul limbii italiene în mediul academiilor de muzică, diplomația italiană spera în introducerea, la începutul anului 1949, în programa unificată a noilor Institute de Arte (de la București, Iași, Cluj și Timișoara), a studiului limbii italiene în cadrul Facultății de Muzică (doc. nr. 1 din anexă)⁹⁹.

În concluzie, se poate observa că efortul depus la finele anilor '30 și în perioada antonesciană pentru introducerea masivă și capilară a limbii italiene în învățământul românesc a fost în întregime anulat de schimbarea regimului politic și orientarea exclusivă spre Moscova. În noile programe de învățământ limba rusă ocupă treptat, la finele deceniului al cincilea, un loc dominant, iar ca limbi moderne secundare sunt promovate, în general, franceza, engleza și germana.

⁹⁵ „Studii Italiene”, VIII, 1941, p. 224; IX, 1942, p. 222; X, 1943, p. 305.

⁹⁶ Detalii la Neculai Samson, *Predarea limbilor străine la Institutul Politehnic „Gheorghe Asachi” din Iași*, p. 1 pe <http://limbistraine.tuiasi.ro/images/2.%20LIMBI%20STR%20C4%82INE%20PENTRU%20SPECIALIZ%20TEHNICE/Jumatate%20de%20veac%20de%20predare/Predarea%20limbilor%20str%20C4%83ine%20C3%AE%20Institutul%20Politehnic.pdf>, accesat la 23 februarie 2024.

⁹⁷ „Studii Italiene”, VI, 1939, p. 197.

⁹⁸ În anul academic 1937–38, Maria Ciplea pregătea în cadrul Seminarului profesorului lucrarea *L'Umbria attraverso San Francesco e Jacopone da Todi*, iar în 1938–39 un material pe tema Centrelor majore ale vieții artistice și culturale din Peninsula, reflectate în istoria literară italiană. „Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj”, 1936–1937, p. 331; 1937–1938, p. 220, 226; 1938–1939, p. 247; „Studii Italiene”, VII, 1940, p. 242.

⁹⁹ Noile Institute de Arte aveau aceeași structurare, pe patru facultăți (Muzică, Teatru, ambele având durata studiilor de patru ani, Arte plastice, cu o durată a studiilor de cinci ani, respectiv Coregrafie, unde erau doar trei ani de urmat). Facultatea de Muzică prezenta, la rândul său, o structură unitară peste tot, având patru secții (instrumentală, vocală, compoziții, respectiv muzicologie și folclor). „Monitorul Oficial”, a. CXVI, nr. 249, 26 octombrie 1948, p. 8525.

De exemplu, în curriculumul calchiat după modelul sovietic, uniformizator și care lua de sub tutela universităților studiile doctorale¹⁰⁰ (a căror organizare era lăsată până atunci la latitudinea facultăților, existând diverse regulamente în domeniu), rămâne semnificativ și faptul că în procedurile pentru obținerea aspiranturii (la rândul său o formulă de import)¹⁰¹, limbile moderne solicitate la concursul de admitere erau în primul rând rusa și apoi o altă limbă modernă (la alegere dintre franceză, germană și engleză), probele pentru obținerea unui loc de aspirant fiind în număr de patru (cele două amintite, care vizau cunoștințele lingvistice, erau precedate de bazele marxism-leninismului și, respectiv, de disciplina de specialitate). Aceleași prevederi legate de cunoștințele lingvistice ale celor care doreau o pregătire postuniversitară temeinică sunt stipulate și de Decretul nr. 15 al Marii Adunări Naționale din 14 ianuarie 1950 pentru organizarea doctoratului. Astfel concursul de admitere pentru doctorat consta în următoarele probe: materialismul dialectic și istoric, disciplina de specialitate, limba rusă și o limbă străină (franceza, germana, engleza) (art. 7)¹⁰². Cât de departe ne aflăm, prin această modalitate uniformizatoare și de import de acordare a doctoratului, față de situația interbelică, unde italiana (sau franceza) erau frecvent admise – desigur în funcție de regulamentele specifice ale diverselor Facultăți de Litere din țară – ca limbi de redactare a tezei de doctorat, mai ales pentru foștii membri ai Școlilor Române de la Roma și din Franța. Așa era procedura, de exemplu, de susținere a doctoratului la Facultatea de Litere a Universității clujene în anii interbelici, unde o perioadă îndelungată, până în 1937, s-a admis ca doctorandul să-și prezinte lucrarea tipărită, de exemplu în limba italiană, ca teză de doctorat, cu o copertă nouă însă, care să nu indice că respectiva contribuție era un extras din publicațiile Școlii, și cu un manuscris al lucrării în traducere românească¹⁰³.

Reorganizarea sistemului educațional din 1948 a anulat astfel diversitatea și varietatea limbilor moderne cultivate în învățământul superior românesc, impietând din considerente politico-ideologice și asupra sistemului lectorului străin, situație care va cunoaște o relativă ameliorare, inclusiv în domeniul italianisticii, odată cu deschiderea controlată din a doua jumătate a anilor '60 și cu efectele sale resimțite în timp¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Titlul de doctor (respectiv de candidat în științe) nu mai era acordat de respectiva universitate, ci de o Comisie Superioară de Diplome, numită de Ministerul Învățământului cu aprobarea factorului politic.

¹⁰¹ Sistem de perfecționare postuniversitară în vederea obținerii titlului de „candidat în științe”, organizat de către Ministerul Învățământului Public pe lângă universități, institute de învățământ superior sau institute de cercetări științifice ale Academiei R.P.R., cu o durată de 3 ani (2 pentru pregătirea teoretică, practică și didactică și unul pentru realizarea tezei). Decretul nr. 13 al Prezidiului Marii Adunări Naționale din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea aspiranturii.

¹⁰² „Buletinul Oficial”, nr. 4, 17 ianuarie 1950.

¹⁰³ Detalii asupra problemei, la V. Turcuș, *Ioan Lupaș și Școala Română de la Roma*, p. 118–119.

¹⁰⁴ La Universitatea din Iași, de exemplu, sistemul lectorului străin a avut de suferit la începutul anilor '50. Tradiția va fi reînnoțată în 1974, odată cu venirea lui Roberto Scagno, absolvent al Universității din Torino, cu licența obținută în Filosofie și care se va distinge prin activitatea de promovare a studiului operei și personalității lui Mircea Eliade în Italia.

ANEXE¹⁰⁵**1.**

ISTITUTO DI CULTURA ITALIANA
IN ROMANIA
N. 22 Pos. V

Bucaresti, 19. 1. 1949
Calea Victoriei 196

Oggetto: Insegnamento dell'italiano nella Università e negli Istituti Superiori Romeni.

LEGAZIONE D'ITALIA

Sede

In alcuni recenti numeri del „Monitorul Oficial” sono stati pubblicati i nuovi ordinamenti delle Facoltà di Filologia delle Università di Bucarest, Cluj e Iasi.

Secondo tali ordinamenti, le materie d'insegnamento sono state raggruppate nelle seguenti cattedre: filologia romena, letteratura romena, lingua e letteratura russa, filologia classica, filologia moderna, storia romena, marxismo-leninismo, economia politica, materialismo dialettico e materialismo storico, pedagogia, psicologia e storia generale.

L'insegnamento della lingua e della letteratura italiana – come del francese, tedesco e inglese – fa parte, presso ciascuna delle suddette Facoltà, della cattedra di filologia moderna, ed è previsto che sia affidato ad un professore, assistito da un „conferentiar” (maître de conference), da lettori e da assistenti propriamente detti.

I posti di Professore presso la Facoltà di Bucarest e di Cluj sono vacanti, nè si prevede che possano per il momento esser occupati, mancando gli elementi adatti, mentre quello presso la Facoltà di Filologia di Iasi è stato affidato al Prof. Leone Diculescu, titolare sino allo scorso anno accademico della cattedra di lingua e corrispondenza commerciale italiana presso l'ex Accademia di Studi Commerciali di Brasov.

A Bucarest è stato nominato „conferentiar” il Prof. Alexandru Balaci e a Cluj, come supplente del posto di professore, la Prof.ssa Maria Opreanu.

In tutte e tre le Facoltà sono stati nominati anche vari assistenti, scelti dal gruppo dei giovani professori romeni della nostra lingua.

La situazione dell'italiano non è stata invece ancora chiarita per ciò che riguarda gli Istituti di Scienze Economiche e di Pianificazione (ex Accademie di Studi Commerciali ed Industriali) di Bucarest e Brasov.

Sembra tuttavia che anche in essi l'insegnamento della nostra lingua verrà conservato, facendo parte di un'unica cattedra di lingue moderne, presso la quale le singole lingue saranno rappresentate ciascuna da un lettorato.

La stessa cosa può dirsi nei riguardi dei Politecnici di Bucarest, Iasi e Timisoara, presso ciascuno dei quali sinora è stata istituita solamente una generica cattedra di lingue moderne, senza specificazione degli insegnamenti che si svolgeranno nel quadro di essa.

Da informazioni avute risulta che l'insegnamento dell'italiano verrebbe introdotto anche negli Istituti dell'Arte e precisamente nelle Facoltà di Musica.

Si fa riserva di fornire ulteriori specificazioni appena possibile.

Con osservanza.

Bruno Manzone

---

¹⁰⁵ Documentele se păstrează în Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Roma, Fondo Affari Politici, 1946–1950, Romania, busta nr. 9 (1949), nepaginat.

2.

REGIA LEGAZIONE D'ITALIA

BUCAREST

Telespresso n. 396/182

Indirizzo: MINISTERO DEGLI AFFARI ESTERI

D.G.R.C.

e p.c. A.P.

Bucarest 5 marzo 1949

OGGETTO: Corsi d'insegnamento nelle Università e Istituti Superiori romeni. – Soppressione dell'italiano negli Istituti di scienze economiche.

(Riferimento): telespresso n. 134/61 del 25 gennaio c.a.

A seguito del telespresso sopraindicato, si ha l'onore di trasmettere qui unita copia di un ulteriore rapporto del Direttore di questo Istituto di Cultura Italiana in merito all'argomento in oggetto.

(Scammacca)

3.

Copia

ISTITUTO DI CULTURA ITALIANA
IN ROMANIA

Bucarest, 2 marzo 1949

APPUNTO PER LA LEGAZIONE D'ITALIA

A seguito della nota n. 22 Pos. V del 19.I.1949.

Dopo molti mesi di attesa, è stato pubblicato in questi giorni il regolamento degli Istituti di Scienze Economiche e della Pianificazione che nel nuovo ordinamento universitario romeno sostituiranno le Accademie di Alti Studi Commerciali ed Industriali di Bucarest, Brasov e Iasi.

Gli Istituti di Scienze Economiche e della Pianificazione saranno costituiti da tre Facoltà e precisamente: da una di economia generale, da una della pianificazione e da una di finanza e credito.

Le materie che in detti Istituti verranno insegnate sono le seguenti: marxismo-leninismo; materialismo dialettico e materialismo storico; logica; economia politica; storia delle dottrine economiche; economia mondiale; economia nazionale della Repubblica Popolare Romena e delle altre nazioni democratiche; pianificazione dell'economia nazionale; storia della finanza; finanziamento dell'economia nazionale; monete e credito; statistica; contabilità e calcoli economici; matematica; geografia economica; studio delle merci; cooperazione; basi dello Stato e del diritto della Repubblica Popolare Romena; lingua e letteratura romena.

Per ciò che riguarda le lingue moderne straniere, sarà obbligatorio l'insegnamento della lingua russa, mentre sarà a scelta lo studio di una delle lingue francese, tedesca e inglese.

Come risulta da quanto sopra, nonostante le precedenti decisioni, è stato completamente soppresso l'insegnamento della lingua e della corrispondenza commerciale italiana.

Tale decisione è stata presa dai nuovi dirigenti del Ministero dell'Istruzione Pubblica, d'accordo col Ministero del Commercio, e s'inquadrerebbe nell'opinione che in molti ambienti scolastici romeni si va nuovamente diffondendo circa la scarsa importanza, ai fini pratici, della nostra lingua.

A parte il volume degli scambi economici esistiti fino alla guerra tra l'Italia e la Romania, non pare fuori di luogo rammentare che negli ultimi anni, soltanto a Bucarest, oltre 2.000 studenti della ex Accademia di Alti Studi Commerciali e Industriali seguivano annualmente lo studio dell'italiano.

B. Manzone